MARS ET HISTORIA

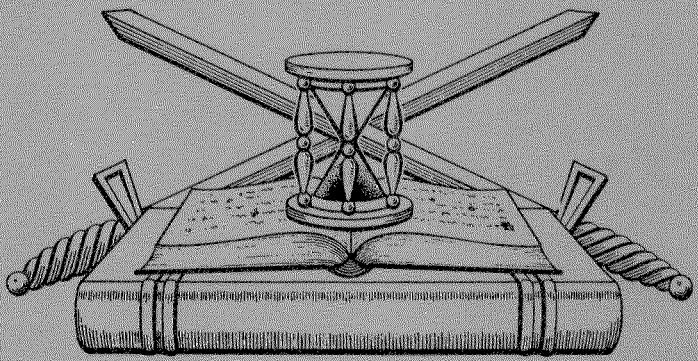

ORGAAN

VAN DE
NEDERLANDSE VERENIGING
TER BEOEFENING VAN DE
MILITAIRE HISTORIE

OPGERICHT 20 AUGUSTUS 1966

SAMENSTELLING VAN HET ALGEMEEN BESTUUR:

Voorzitter	:	F.L. Diekerhoff
Ondervoorzitter:		J. Albarda
1e Secretaris	:	F.J. van Lier
2e Secretaris	:	H. Ringoir
Penningmeester:		C.J. Kneppelhout
Archivaris	:	J.J.B.J. Bouvy
Leden	:	Mr. J.W.T. Bosch
		B.C. Cats
		W.F.K. Engelbrecht
		F.J.A. Lutz
		Drs. G.J.A. van Ojen, jr.
		Mr. Ch. L.M. Schaepman
		E.H.H. Weekenstroo

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR:

Voorzitter	:	Oranje Nassaustraat 1, Geldermalsen, Tel. 03455-1773
Ondervoorzitter:		Laan v. Clingendael 121, 's-Gravenhage, Tel. 070-246843
1e Secretaris	:	NAPO 890, Utrecht, Veldpost, Tel. 0949-2571.3137
2e Secretaris	:	Laan v. Nieuw Oost-Indie 289, 's-Gravenhage, Tel. 070-839994
Penningmeester:		Bremstraat 26, Den Helder, Tel. 02230-12153

Contributie bedraagt per jaar min. ƒ 20,00, te storten op giro 14700 van de Algemene Bank Nederland N.V. te Den Helder, ten name van 'Nederlandse Vereniging Militaire Historie' rekening nummer 58.72.29.101.

SAMENSTELLING REDAKTIE-WERKKOMMISSIE:

Voor het Bestuur:	H. Ringoir, Laan van Nieuw Oost-Indië 289, 's Gravenhage
Uit de leden:	M. Boerma, de Ruyterstraat 68, 's Gravenhage
	E.W. van Popta, Columbusstraat 260, 's Gravenhage

SAMENSTELLING REDAKTIE-ADVIESKOMMISSIE:

Voor het Bestuur:	F.J.A. Lutz en Drs. G.J. van Ojen jr.
Uit de leden:	L.J. Spanjaerdt Speckman

AFDELINGSKORRESPONDENTEN: Zie binnenomslag van de achterzijde.

„DE DONDERBUS"

Sophiakade 5b, Rotterdam 3016

GEOPEND VRIJDAG 19.00 - 21.00 uur

ZATERDAG 10.00-18.00 UUR

Inkoop - Verkoop - Ruil

Oude wapens — Antiek — Munten

MILITARIA

w.o. Bajonetten — Sabels — Degens — Zwaarden — Uniformen

van soldaat tot generaal.

Helmen in 100 verschillende uitvoeringen.

Orden en Erentekenen — ned., duits, russ., frans enz.

Emblemen — Tinfiguren — Vreemdelingen Legioen — Para

Commando — enz.

Camouflage uitrustingstukken — Ponjaards

DOCUMENTATIE

over Wapens van antiek tot modern — Uniformen — Munitie

Alle soorten Boeken en Tijdschriften van 2e W.-oorlog

Originele Documenten — Verzetsbladen — Strooibiljetten —

Aanplakbiljetten — Foto's — Films en Projectoren

Gramofoonplaten

Zend- en ontvanginstallaties — Veldtelefoons —

Mijndetectors — Afstandmeters — Kijkers

Privé: J. WINTERS

Goudserijweg 77, Rotterdam, telefoon 010-126297

JACQUES SCHULMAN N.V.
AMSTERDAM-C. - KEIZERSGRACHT 448

Telefoon: (020) 233380 - 247721

NEDERLANDSE- en BUITENLANDSE MILITAIRE PENNINGEN

RIDDERORDEN, ONDERSCHEIDINGSTEKENEN en LITERATUUR
over deze onderwerpen.
Ook leveren wij miniaturen, knoopjes, strikjes, batons

R U I L B E U R S U T R E C H T
* *

Zaterdag, 31 maart 1973

van 13.30 uur tot 17.30 uur

in Kazerne Koninklijke Marechaussee Ford

aan de Bildtstraat, nabij Berenkuil.

MARS ET HISTORIA

7e jaargang
nummer 4
oktober 1972

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremonieel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire- en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

INHOUD

Bestuursmededeling	
Ekeren, 30 juni 1703	J.K.H.L. Bottema
Luitenant-admiraal Jhr. Jan Hendrik van Kinsbergen	W.E. van Popta
Studieafdeling Militaire Emblemen	B.C. Cats
Minister en Opperbevelhebber	J.W. Bonebakker
Vaandels van het Staatse Leger	J.K.H.L. Bottema
De emblematiek der parate eenheden deel I	L. Verhoeff
De emblematiek der parate eenheden deel II	L. Verhoeff

BESTUURSMEDEDELING

Door grote moeilijkheden met de drukker is niet alleen het augustusnummer 1972 in verwarde toestand aan onze lezers gezonden, maar is ook de druk van het oktobernummer volkomen mislukt.
Inmiddels hebben wij ons tot een andere drukker gewend, die het januarinummer 1973 verzorgd heeft.
Bij deze drukker is nu ook het oktobernummer 1972 gedrukt, waarin opnieuw zijn opgenomen, die artikelen die in het augustusnummer 1972 gehavend werden.
Wij bieden alle medewerkers en lezers onze verontschuldiging aan voor de onaangename stagnaties, die wij door de keuze van een andere drukker thans menen overwonnen te hebben.
In verband met vakanties en de jaarlijks terugkerende kerstdrukte, zal voortaan Mars et Historia in de oneven maanden verschijnen (hierdoor is het decembernummer 1972 het januarinummer 1973 geworden).
Iedere jaargang zal echter als vanouds 6 nummers omvatten.

Aangeboden: kruizen voor (belangrijke) krijgsverrichtingen met lint waaraan de gespen:

1) Gajo - en Atlaslanden (xx), Djambi en Kleine Soenda-eilanden. ƒ 36,50.
2) Ceram, Borneo 1850 - 1854 (x), Borneo 1859 (x) en W. Afdeling van Borneo. ƒ 57,--.
3) Midden-Sumatra, N. Guinea 1907-1915 (xx), Kl. Soendaeilanden. ƒ 36,50.
4) Flores, Zuid Celebes, W. Afd.Borneo, Atjeh 1901-1905, Timor 1911 - 1917. ƒ 42,50.
5) Timor 1942 (x). Gajo- en Atlaslanden (xx), Midden-Sumatra, Ceram: ƒ 47,--.
6) Kraton medaille 1873-1874, met lint. ƒ 25,--.
7) Medaille voor trouwe dienst met lint: ƒ 12,50.
8) Medaille voor trouwen dienst met lint: ƒ 12,50.
9) Metalen kruis 1830-1831 met lint, voor vrijwilligers: ƒ 35,--.
10) Verguld zilveren GESP 1844, cijfer XX (Ereteken trouwe dienst voor officieren): ƒ 27,50.
11) Schietprijs voor schutter op geweer (Dr. Bax 68) met schildje II ƒ 35,--.

(x) zeer moeilijk verkrijgbaar.
(xx) Moeilijk verkrijgbaar.

P. Scholten - Dr. Beguinlaan 50 -
Voorburg (Z.H.)

EKEREN 30 juni 1703

door J.K.H.L. Bottema

1. Inleiding

In de lange rij van Krijgsverrichtingen van ons leger neemt de slag bij EKEREN een bijzondere plaats in.
De bekende grote veldslagen uit de Spaanse Successieoorlog (1702-1713), HOCHSTADT-BLENHEIM, RAMILLIES, OUDENAERDE, MALPLAQUET moesten nog komen.
Wel hadden Hollandse troepen reeds laveren geoogst bij NIJMEGEN, KEIZERSWEERT, BONN, LUIK en VENLO.
Maar reeds was gebleken dat begin van slechte verstandhouding tussen de Nederlandse generaals enerzijds en MARLBOROUGH, de opperbevelhebber der Hollandse en Engelse legers te velde, anderzijds.
Een controverse lag opgesloten in het concept van oorlogvoering dat de regeerders van de Republiek en de Britse regering voor ogen stonden. Voor de eersten was het beveiligen van het grondgebied van de Verenigde Provinciën door middel van het vast in handen houden van onze linies en vestingen en het intact hebben van een veldleger de eerste vereiste.
Het leger was Hollands "all in all" (Heinsius aan MARLBOROUGH).
De Engelse veldheer, niet belemmerd door dergelijke overwegingen van veiligheid en opererend met een leger dat toch voor verreweg het grootste deel door de Republiek betaald werd, voelde zich veel vrijer in zijn operationeel concept en koos voor een strategie waar de beslissing op het slagveld uitgevochten moest worden.
Wilden de Hollanders dus niet veel wagen zonder ook op "veilig" te kunnen spelen, hun liefste wens was wel de oorlog zo snel mogelijk te beeindigen.
Daarvoor wilden zij op één beslissende veldslag aansturen.
Maar ook hierin vonden ze MARLBOROUGH niet aan hun zijde. Zijn invloed bleef zolang de oorlog duurde, hieraan spoedig een einde maken was niet in zijn voordeel en bovendien, Engeland had de buit nog niet binnen. Engelandse imperialistische politiek botste hier met de Hollandse vredespolitiek.
En dan waren er patriottische overwegingen.
Voor het eerst in zijn geschiedenis gingen Hollandse legers ten strijde onder vreemd opperbevel. Geen Prins VAN ORANJE, maar MARLBOROUGH als opperbevelhebber.
Aanbevolen door KONING WILLEM zat er voor de Hollanders niet veel anders op hem te accepteren maar het was frustrerend voor de regeerders van de Republiek evenals voor de Generaals. Zij hadden toch het grootste aandeel in de oorlogskasten, en in Hollandse legers werden Engelsen als wapenbroeders maar toch ook als hulptroepen beschouwd.
Het zelfbewustzijn van onze troepen werd geschokt evenveel als dat der Engelse troepen opgeheven werd door de bijzondere begunstiging die MARLBOROUGH in staat was zijn kleinere Engelse leger te geven.
Van de opperbevelhebber en zijn omgeving voelden de Hollandse generaals zich uitgesloten en de Staten Generaal wist weinig te doen om hierin verandering te brengen.
Deze toestand verergerde naarmate de oorlog langer duurde en MARLBOROUGH succesrijke veldslagen leverde. Nu werden voor niet geslaagde operaties Hollandse generaals en de Gedeputeerden te velde, de vertegenwoordigers van de regering bij het leger als zondebok gebruikt.

Maar zover was het bij EKEREN nog niet gekomen.
De eerste veldslag van de Spaanse Successieoorlog zou een Hollandse aangelegenheid zijn.
Wel kwam hij tot stand door boven aangehaalde tegenstellingen.

2. DE LEGERS

In het voorjaar van 1703 stond het geallieerde hoofdleger, onder MARLBOROUGH's bevel en waarbij de meeste Nederlandse troepen ingedeeld waren, aan de Maas tegenover het Franse hoofdleger onder de maarschalken DE VILLEROY en BOUFFLERS.
Beide legers waren ongeveer even sterk, plm. 60 bataljons en 120 eskadrons.

Onder de Hollandse generaals VAN WASSENAAR-OBDAM en MENNO VAN COEHOORN stonden ongeveer 36 bataljons en 40 eskadrons aan de Schelde en in ZEEUWS-VLAANDEREN tegenover troepen van de markies VAN BEDMAR.
MARLBOROUGH wilde, als de omstandigheden gunstig waren, DE VILLEROY tot een slag dwingen door hem te noodzaken zijn hoofdleger te verzwakken en versterkingen naar de SCHELDE te zenden als de Hollandse Generaals daar krachtig zouden aanvallen.
Toen COEHOORN en zijn onderbevelhebber SPARRE met succes acties ondernamen tegen CALLOO en STEKENE in ZEEUWS-VLAANDEREN, OBDAM had hiervoor troepen moeten afstaan, ontstond een minder rooskleurige situatie. Er bleven nl. slechts 13 bataljons en 40 eskadrons ter beschikking van OBDAM's Scheldeleger en het was voor den markies van BEDMAR gemakkelijk om overmachtige strijdkrachten samen te trekken. Bovendien reageerde DE VILLEROY anders dan MARLBOROUGH had verwacht. Met het gehele Franse leger begon hij de mars van de MAAS naar de SCHELDE, op één marsdag afstand door de geallieerden gevolgd. Toen de Fransen bovendien strategisch gescheiden werden van de geallieerden door de waterloop van de rivier de DEMER, 29 juni, detacheerde DE VILLEROY zeer snel een dertig eskadrons en dertig grenadier compagnieën, onder bevel van maarschalk BOUFFLERS, die verenigd met troepen van BEDMAR, OBDAM's troepen moest overvallen.
Vanaf 25 juni bezette dat leger een legerplaats bij EKEREN, met de bedoeling van daaruit en in samenwerking met COEHOORN, demonstraties tegen de Franse linies bij ANTWERPEN te ondernemen.

HET HOLLANDSE LEGER was als volgt samengesteld:

Opperbevelhebber Generaal der Cavalerie JACOB VAN WASSENAAR, HEER VAN OBDAM, een nazaat van de zo ongelukkig bij LOWESTOFF in de lucht gevlogen admiraal, behorend tot een van Hollands oudste geslachten en een in vele oorlogen beproefd krijgsman.
Onder hem dienden:

Luitenant-Generaal der Cavalerie CLAUDE FREDERIK 'T SERCLAES, graaf van TILLY, de latere veldmaarschalk. Een broeder van hem diende in het vijandelijke leger; bij EKEREN stonden ze tegenover elkaar.

Generaal-Majoor der Cavalerie REINHART VINCENT, graaf van HOMPESCH, een goed ruiteraanvoerder.

Luitenant-Generaal der Infanterie FREDERIK JOHAN VAN BAER, heer van SLANGENBURG, een uitstekend officier en waarschijnlijk Hollands beste Generaal.

Luitenant-Generaal der Infanterie FRANCOIS NICOLAAS, baron FAGEL, de latere Nederlandse bevelhebber in Spanje.

Generaal-Majoor der Infanterie JOHAN THEODOOR, baron van FRIESHEIM, die eveneens in Spanje onze troepen zou commanderen.

De INFANTERIE bestond uit de volgende korpsen:
Regiment SLANGENBURG, een nationaal regiment, gecommandeerd te velde door DE MAREGNAULT en Luitenant-Kolonel PHILIPS DE ROUILLE en majoor VAN COEVERDEN tot STOEVELAAR.

Ik heb niet kunnen vinden welk van de huidige regimenten van dit regiment afstamt.

Regiment FRIESHEIM, een nationaal regiment, gecommandeerd door de Kolonel De MAREGNAULT en Luitenant-Kolonel PALM, stamonderdeel van het niet meer actief dienende 4de Regiment Infanterie.

Regiment PRINS VAN NASSAU, een nationaal regiment, Kolonel was de Kwartiermeester generaal van het leger, D'IVOY, Luitenant-Kolonel DE FOUNIER commandeerde te velde, stamonderdeel van het tegenwoordige Regiment ORANJE-GELDERLAND (5RI).

Regiment FAGEL, een nationaal regiment, gecommandeerd door Luitenant-Kolonel VAN EMMERIK, stamonderdeel van het 2de Regiment Infanterie, nu Regiment Limburgse Jagers.

Regiment COLYEAR, een Schots regiment, sinds het begin der Republiek dienden Schotse regimenten in ons leger, tijdens de 4de Engelse Zeeoorlog werden zij genationaliseerd. Dit regiment werd een stamonderdeel van het 6e regiment Infanterie dat eveneens niet meer actief dient in ons leger.

De subsidie regimenten in Hollandse en/of Engelse betaling nml.

Regiment PRINS VAN GOTHA Regiment GREVENDORF	- troepen van SAKSEN-GOTHA
Regiment NAGEL Regiment ERBERVELT Regiment SCHWARTZ Regiment CARNARENS	- MUNSTERSE troepen
Regiment WIJHE	- HANNOVERAANSE troepen
Regiment BARNER	- HOLSTEINSE troepen

DE CAVALERIE

Regiment TILLY,	2 eskadrons, nationale cavalerie,	Kolonel GRATIAN DE SUSTERLE Majoor HARTMAN
Regiment OBDAM,	2 eskadrons, nationale cavalerie,	Kolonel WERNER VAN PALLANDT Majoor VAN RECHTEREN
Regiment CANNENBURG,	2 eskadrons, nationale cavalerie,	Kolonel CANNENBURG, Majoor VAN NIJVENHEIM
Regiment BALDWIN,	1 eskadron, nationale cavalerie,	Majoor DE ROTH opgeheven in 1747
Regiment HEYLBURG,	2 eskadrons, nationale cavalerie,	Majoor MARCELIS RICHARD

Al deze onderdelen zijn stamkorpsen voor het 1ste Regiment Huzaren.

Regiment van HESSEN HOMBURG,

v.d. NATH BAUDITZ	- HOLSTEIN. GOTTROP's troepen	- alle in - onze en/
HARDENBERG STUBENWAL	- SAKSEN. GOTHA's troepen	- of Engelse - dienst

DE ARTILLERIE: enige batterijen onder Kolonel VERSCHUUR.

Totale legersterkte plm. 10.000 man.

Het FRANS-SPAANSE leger, waarin vele Zuid-Nederlanders dienden had de volgende organisatie:

Bevelhebbers: de markies van BEDMAR, en de maarschalk BOUFFLERS.
1e linie:

cavalerie	16	eskadrons: comte DE GUICHE en T'SERCLAES de TILLY.
infanterie	11	bataljons: GRIMALDI, du BAY, BISSACCIA, DE LEYDE.
cavalerie	15	eskadrons: GUISCARD, PRINS VAN ESPINOY.

2e linie:

cavalerie	9	eskadrons: GASSION, RIBAUCOURDT.
infanterie	9	bataljons: ST. MAURICE, LABADI.
cavalerie	9	eskadrons: VILLEROY (zoon van de maarschalk), FURNEAU.

benevens 1500 grenadiers in 30 compagnieën van het hoofdleger.
Totaal 49 eskadrons, 20 bataljons, 30 gren.comp. = 20.000 man.

3. Operaties (kaart)

Reeds tussen 5 en 8 uur in den morgen van 30 juni trekken de Frans-Spaanse-Zuid-Nederlandse troepen uit hun linies bij MERXEM en rukken voort, eerst in N.O. richting om de vele waterlopen tussen het Hollandse leger en Antwerpen te vermijden, buigen dan met een wijde boog naar het noorden en trekken dan westwaarts, om BRASSCHAET en richting CAPELLE.

12.00 Veel tijd gaat verloren maar omstreeks 12.00 uur toch rijdt de cavalerie van GUISCARD het dorp CAPELLE binnen, stoot dan snel door over HOEVENEN en bezet ORDEREN in de rug van het HOLLANDSE leger.
Tezelfder tijd ontdekken de Hollandse veld wachten (detachementen van 30 tot 150 man) de vijand en OBDAM laat het leger onder de wapenen komen.
Hij besluit het leger terug te nemen over HOEVENEN naar LILLO, artillerie en bagage over WILMERDONK naar LILLO. Brigadier SCHULENBURG gaat met twee regimenten dragonders van SAKSEN GOTHA vooruit om HOEVENEN te bezetten.

15.00 Hij vindt,zoals wij weten, deze plaats door de vijand bezet, kan de Franse dragonders en grenadiers niet verdrijven, wendt zich naar ORDEREN en treft ook daar de vijand aan. Nu komt de Hollandse infanterie van EKEREN tot HOEVENEN tegen de opdringende cavalerie van VILLEROY en ESPINOY in gevecht, maar kan alle aanvallen, in het voor cavalerie ongunstige terrein, afslaan. HOEVENEN echter kan niet terug veroverd worden.

16.00 Inmiddels heeft OBDAM, Luitenant-Kolonel PALM opdracht gegeven om met een deel van het piket (7 man per compagnie, ± 350 man) ORDEREN te hernemen.

Kolonel VERSCHUUR met 4 kanonnen en 4 houwitsers op de hoek van de dijk bij WILMERDONK staand, ondersteunt deze aanval. Het dorp wordt veroverd, de Franse dragonders nestelen zich nu bij het sluisje A.

16.30 De regimenten SLANGENBURG en FAGEL, onder bevel van brigadier DOHNA de la FERRASSIÉRE worden over WILMERDONK bij ORDEREN ter versterking van dat punt ingezet

Om deze tijd (+ 1630) verschijnt pas het gros van de Frans-Spaanse infanterie komend uit N.O. richting op het slagveld, en ontplooit zich in de lijn HOEVENEN-EKEREN tegenover SLANGENBURG's infanterie.

Zij strijdt op 2 linies, respectievelijk 14 en 8 bataljons sterk, aangevoerd door de generaals Prins de ESPINOY, DE LABADIE en DE TOY. 10 Vuurmonden ondersteunen hun aanval waar de Hollanders slechts 10 bataljons en 6 voormonden tegenover kunnen stellen.

EKEREN, aanvankelijk door 3 bataljons verdedigd, gaat verloren en onze troepen retireren langzaam door de polders en langs de dijken in Westelijke richting.

Er ontstaat één der vinnigste gevechten van de gehele oorlog.

"Alleen aan de uitstekende geoefendheid en tucht van de Nederlandse troepen"
"en hun bondgenoten en de niet minder uitstekende aanvoering van dappere en"
"ervaren commandanten was het te danken dat deze strijd tegen een dubbele"
"overmacht niet in een deerlijke nederlaag ontaardde"
(kolonel dr. J.W. Wijn in Het Staatse Leger VIII) en
"zacht achterwaarts marcherend, front makend naar de vijand en regelmatig"
"salvo's afgevend", zo houden onze troepen de strijd vol tot deze om

19.00 uur duidelijk ging verslappen. Zij duurde ook zeer lang, vooral voor de vijand die reeds 12 uur in bedrijf was.

Intussen wordt ook om ORDEREN fel gestreden. Hier zetten de Fransen de twee brigades van GRIMALDI in, elk bestaand uit een drietal bataljons, deels Franse, deels Zuid-Nederlandse infanterie. Hun eerste aanval wordt nog door PALM afgeslagen, die de vluchtenden nazit tot hij op zijn beurt door de dragonders van de GUICHE teruggeslagen wordt.

Bij een volgende krachtige aanval van de vijand kunnen ook de regimenten

18.00 SLANGENBURG en FAGEL het niet houden en het dorp gaat voor ons verloren.

19.00 SLANGENBURG! 's infanterie, in de polders en langs de dijk EKEREN-WILMERDONK vechtend, heeft de wetering bereikt. Achter de dijk handhaaft ze zich, gesteund door twee regimenten Holsteinse dragonders; ook het gros van de Nederlandse cavalerie staat hier.

19.30 Om 19.30 uur breekt de Franse cavalerie uit ORDEREN en valt aan langs de dijk richting WILMERDONK; vlak voor dit dorp komt ze in het vuur van VERSCHUUR's artillerie, de charge mislukt. Wel is het gevolg dat in de mêlée van troepen generaal OBDAM van de dijk geraakt en in de verwarring, de Hollandse troepen waren op een klein terrein gedeelte samengedrukt, wordt hij van ze gescheiden, komt tussen vijandelijke cavalerie terecht en ontkomt slechts aan gevangenneming door de oranje sjerp en het veldteken, een groen takje op de hoed, weg te werpen.

Geen kans ziend bij zijn leger terug te komen rijdt hij spoorslags naar BREDA waar hij te middernacht aankomt. Het bevel in de slag gaat over op generaal SLANGENBURG. Hollandse troepen slaan tegelijkertijd een aanval van de Spaanse troepen af, die uit het fort ST.PHILIPPE tegen onze stelling bij WILMERDONK waren opgerukt.

20.30 Langzamerhand wordt 't hoog tijd het leger uit de omcirkeling te bevrijden. Allereerst moet daartoe lucht gemaakt worden aan de kant van de polder en langs de dijk WILMERDONK-EKEREN! SLANGENBURG geeft opdracht aan TILLY's cavalerie om te chargeren. Generaal-Majoor VAN HOMPSCH leidt de cavalerie regimenten TILLY, CANNENBURG en BAUDITZ. De charge heeft volledig succes. De eigen infanterie maakt ruimte voor de aanrijdende ruiterij en deze storten zich op de Franse bataljons, die de een na de ander overhoop gereden worden. Ook de Franse cavalerie, met name de Garde du Corps van de Keurvorst van Keulen wordt uiteengejaagd. Onze ruiters bereiken de weg bij EKEREN-HOEVENEN en keren dan, zegetekenen met zich meevoerend, terug.
Op dit deel van het slagveld is niets meer te vrezen en SLANGENBURG kan troepen vrijmaken voor het openen van de weg ORDEREN-LILLO.
Vier bataljons onder bevel van DOHNA en FRIESHEIM stellen zich op.
Ondersteund door de artillerie van VERSCHUUR, de infanterie regimenten SLANGENBURG en FAGEL die reeds ter plaatse waren en de dragonder regimenten SAKSEN-GOTHA begint de laatste aanval.

21.00 De avond was gevallen. Met de bataljons FRIESHEIM en PRINS VAN NASSAU aan de spits dringen de Hollandse troepen ORDEREN binnen. Omvat door troepen die via de polder opmarcheren, moet de vijand terug ofschoon de achterhoede tot 22.00 uur weet stand te houden., Het leger onder bevel van SLANGENBURG trekt nu in goede orde via ORDEREN naar LILLO. De Fransen waren al eerder terug gegaan, naar hun linies om ANTWERPEN!

4. NA EKEREN

a. Allereerst enige feiten. De eigen verliezen in de veldslag bedroegen plm. 1800 man, doden en gewonden, die van de vijand plm. 2800, aanmerkelijk meer dus.
De vijand veroverde 6 vaandels en 2 standaarden, onze troepen 7 vaandels, 2 standaarden en één paar keteltrommen. De Fransen hadden onze bagagetrein ten dele geplunderd.
Maar zij hadden als eersten het slagveld verlaten. Dat zij, nadat onze troepen naar LILLO afgemarcheerd waren, het terrein bij EKEREN weer bezetten, deed aan de regels van oorlogvoering uit die dagen niets af, nl. dat wie als eerste de slag uit de weg ging, de nederlaag geleden had.
De vreugde in ons land was dan ook groot, in triomf werden de veldtekens door DEN HAAG gevoerd en opgehangen op het BINNENHOF.
b. Van WASSENAAR van OBDAM werd voor de krijgsraad gebracht maar vrijgesproken. Het legercommando legde hij neer en hij werd te velde ook niet meer gebruikt. Om hem werd wel gelachen.. Een veldheer die van het slagveld vlucht terwijl zijn leger de overwinning behaalt. FREDERIK DE GROTE in zijn eerste veldslag, die bij MOLLWITZ, 10 april 1741, trof het zelfde lot, ook hij verdween voortijdig terwijl zijn leger won, een schrale troost echter voor OBDAM. Wel behoort EKEREN daarom met MOLLWITZ tot de curiositeiten onder de veldslagen zoals de slag bij DREUZ, 2 december 1562, waar beide opperbevelhebbers gevangen genomen werden, of de slag aan de ALMA, 20 september 1854, die door de Engelse opperbevelhebber geleid werd vanachter 's vijands linies.
c. Met MARLBOROUGH's krijgsbeleid was men intussen niet zo gelukkig, de wijze waarop hij een Hollands leger in de waagschaal had gesteld, stemde in het geheel niet met de Hollandse aard overeen. Het werd ons langzamerhand echter duidelijk hoe wij aan ENGELANDS leiband kwamen te lopen.
d. Maar de roem van de redder van het leger, generaal van BAER van SLANGENBURG, was gevestigd.

5. NAWOORD

De slag bij EKEREN was een soldatenslag zoals die bij FLEURUS 1690 of SEBASTOPOL 1855.
Een schijnbaar verloren slag, zoals die bij MARENGO 1800 of BASTOGNE 1944 verkeert op het laatste moment in een glansrijke overwinning.
De Hollandse Infanterie, die de Spanjaarden verslagen had bij NIEUWPOORT, de Fransen uit Holland had verjaagd, de Zweden overwonnen op FUNEN, ENGELAND had bevrijd en IERLAND veroverd, had eens te meer zijn solide reputatie bevestigd.
De Franse maarschalk BOUFFLERS getuigt van hen:

"Troupes très exercées et dont le fort est de bien tirer, ce qu'ils"
"font certainement à la perfection et avec un ordre merveilleux".

De gehele 18e eeuw nog behielden onze troepen hun goede naam, daarna begon, met de invoering van de dienstplicht, de declinatie.
Node miste men de PRINS VAN ORANJE. Het zou nog tot 1793 duren eer een andere Prins van Oranje, de latere Koning WILLEM I, zijn troepen ter overwinning zou voeren in VLAANDEREN en aan de SAMBRE.
Juist in het pousseren van die militaire zaken, waar Engeland ons nu in voorbij streefde, zaken, inherent aan de tegenstelling Republiek-Koninkrijk, en waar een op zijn gemak en voordeel ingesteld volk zich niet druk om maakten, behoefde een dergelijke bevelhebber.

EKEREN is een erfdeel van ons volk en militairen.
Als het iets leert wat voor onze tegenwoordige omstandigheden van waarde blijft, is het wel dat, waar het ons nooit zal lukken een talrijk met de allerbeste en overvloedige uitrusting voorzien, leger te scheppen, een moreel hoogstaand en uitstekend gedisciplineerd en geoefend leger wel binnen onze mogelijkheden ligt.

LITERATUUR

1. HET STAATSE LEGER deel VIII, band I.	Dr. J.W. Wijn. Niet alleen het meest complete maar ook het meest eerlijke verhaal.
2. MARLBOROUGH, his life and times.	CHURCHILL. Een lofspraak op MARLBOROUGH, dat, wat niet goed gaat is de schuld van de Hollanders (sec.)
3. THE WARS OF MARLBOROUGH.	TAYLOR. Een nog grotere lofspraak op MARLBOROUGH en venijniger beschuldigingen aan Hollands adres om MARLBOROUGH in een gunstig daglicht te plaatsen.
4. NEERLANDS HELDENDADEN TE LAND, Bosscha.	Een patriottisch verslag met vele details.
5. VERSPREIDE GESCHRIFTEN, Knoop.	Uitstekend verslag over EKEREN. KNOOP doorziet MARLBOROUGH, een eerste onpartijdig oordeel waar MARLBOROUGH niet zo goed van af komt.

6. GESCHIEDENIS DER VERENIGDE NEDERLANDEN.	LE CLERC. (Franse versie), een Frans verslag, toch krijgen de Hollanders hun toekomende eer.
7. MILITAIRE SPECTATOR, Kolonel DE GELDER.	Een uitstekend verhaal, meer strategisch en tactiek, minder traditioneel.
8. DE GESCHIEDENIS DER NEDERLANDSE INFANTERIE.	RINGOIR. Een onmisbaar boekje voor het kennen van de traditie en regiments afstamming.
9. DE GESCHIEDENIS DER NEDERLANDSE CAVALERIE.	FORBES WELS

Luitenant admiraal Jhr. Jan Hendrik van Kinsbergen

door W.E. van Popta.

Hr. Ms. koningin Wilhelmina heeft aan het artillerie-instructie-schip - in dienst gesteld 1939 - geen betere naam kunnen geven dan Van Kinsbergen.
De man naar wie dit schip werd genoemd, was een zeeofficier die ernaar streefde de vakbekwaamheid onder de verschillende korpsen aan boord van oorlogsschepen op een hoger plan te brengen, nieuwe korpsen te helpen stichten en het moreel der mannen aktiveren. Hij trachtte dit te bereiken door het geven van instructies, onderricht, school maken, medewerking verlenen aan onderwijs voor de zeeman aan de wal; vervolgens door zijn geschriften, o.m. over zeetaktiek en het seinwezen; tenslotte door een voorbeeld te zijn voor anderen. Van Kinsbergen leefde en werkte in de achttiende eeuw, de eeuw waarin het diep verval van onze natie zich al meer voltrok en tot algehele nationale en politieke ondergang leidde.
Oorspronkelijk had ik de bedoeling met dit opstel van Kinsbergen te zien als een militair die nauw was betrokken bij oprichting en kommando van een permanent korps mariniers en dat van zeeartilleristen. Bij verder onderzoek werd het mij duidelijk, dat deze marineman gedurende zijn gehele loopbaan een veelzijdige belangstelling had voor de mensen op het schip, de groep, en voor het wapen waartoe zij behoorden. Al zullen mariniers en zeeartilleristen ter sprake komen, ik wil trachten een breder beeld te geven van de militair en de zeeman van Kinsbergen.

De jonge Jan Hendrik

Jan Hendrik werd te Doesburg geboren, 1 mei 1735, uit het huwelijk van Johann Heinrich Kinsbergen (zonder van) en Petronella ten Nuyl, dat een jaar tevoren in Zutfen gesloten was. In totaal zijn uit dit huwelijk vier jongens geboren, die allen als militair hebben gediend: twee bij de landmacht; Jan Hendrik's jongste broer, Jan Herman, bij de zeemacht. In 1784 was Jan Herman een van de commandanten van een schip, dat behoorde tot het eskader waarvan zijn oudste broer, in de rang van schout bij nacht commandant was, op een reis naar de Middellandse zee.
Er is een biografie, "Het leven en karakter van J.H. van Kinsbergen", geschreven door Mr. M.C. van Hall. De biograaf vermeldt enige gegevens over de vader van de admiraal. Volgens van Hall diende vader Johann Heinrich lange tijd in het Oostenrijkse leger als officier, en ging daarna over in Hollandse militaire dienst.
In 1744, tijdens de Oostenrijkse Successie oorlog, vocht vader Kinsbergen in het Hollandse leger.
Volgens van Hall woonde de familie toen in Elburg. De kleine Jan Hendrik zou negen jaar oud geweest zijn, toen hij met zijn vader in het leger uittrok, en in 1747 in Nederland terugkeerde. Dan breken er voor het gezin moeilijke tijden aan, want vader Kinsbergen - alles volgens de biograaf van Hall - wordt "uit de krijgsdienst ontslagen".
Ook de voorbereidende jaren van Jan Hendrik - de zoon dus - om bij 's Lands vloot geplaatst te kunnen worden, zijn op grond van van Hall's gegevens niet geheel duidelijk. Ondanks de moeilijke omstandigheden waarin het gezin financieel verkeerde, hebben zijn ouders kans gezien Jan Hendrik in Groningen te laten studeren.

Hij kreeg daar lessen in vreemde talen, zeevaart- en stuurmanskunst, en wiskunde.
Een van zijn leraren was professor Nicolaas Engelhard.
Ik vraag: was dit privé-onderwijs en was hij intern bij een van de hoogleraren?
Hadden zijn ouders goede relaties bij het stadhouderlijke Hof waardoor zij financieel in staat werden gesteld Jan Hendrik's studie te kunnen betalen?
Ook wat de militaire loopbaan van vader Johann Heinrich betreft vraag ik me af of van Hall de vader niet verward met de grootvader, uit 1703?
Een onderzoek van de Sectie Krijgsgeschiedenis naar het voorgeslacht van de admiraal van Kinsbergen, geeft het volgende te zien:
Volgens het Franse Archive de Guerre (1701-1704) raakte op 10 maart 1703 een zekere vaandrig Kinsbergen van het regiment van Edmond van Els in krijgsgevangenschap (dit was tijdens de Spaanse Successie oorlog). De vaandrig zou de grootvader kunnen zijn van de admiraal, de vader van Johann Heinrich Kinsbergen; mogelijk was de vaandrig de legendarische Ginsberg, waarvan de naam Kinsbergen afstamt. De achternaam van de Duitse vader zou oorspronkelijk ook Ginsberg zijn geweest.
Als Johann Heinrich Kinsbergen op 6 juni 1734 te Zutfen in het huwelijk treedt is hij sergeant in het regiment Vegelin van Claerbergen, compagnie van Burmania. Het regiment was 8 mei 1733 van Zutfen naar Doesburg overgeplaatst, vandaar dat de ouders van de latere admiraal in Doesburg wonen als hun oudste zoon geboren wordt, en 4 mei 1735 aldaar in de Hervormde (Gereformeerde) kerk wordt gedoopt.
Ik ga nog even door met Johann Heinrich, vader van de admiraal. Op 31 december 1749 werd hij souslieutenant in de compagnie van Burmania bij het Regiment Vegelin van Claerbergen. In 1772 krijgt hij dispensatie van dienst. Op 26 mei 1781 wordt Johann Heinrich Kinsbergen bevorderd tot kapitein met dispensatie. In 1786 komt hij te overlijden.

Ook de admiraal heeft in zijn jonge jaren bij de landmacht gediend.

Blijkens het Gemeente archief van Leeuwarden (de z.g. collectie Nauta) werd Jan Hendrik in 1744 opgenomen in de compagnie van zijn vader, dat is de compagnie van Burmania. Hij is dan 9 jaar oud. Vier jaar later, op 12 mei 1748 - hij is juist 13 jaar geworden - is hij vaandrig in de compagnie van Mannteuffel.
Op 3 februari 1750 wordt Jan Hendrik overgeplaatst naar de compagnie van Burmania in het regiment Glinstra, dit was het voormalige regiment Vegelin van Claerbergen.
Op 14 april 1750 - hij is dan bijna 15 jaar oud - is hij sous-lieutenant van de compagnie Heloma (regiment Glinstra). In dat jaar gaat hij over naar de zeemacht.

De jonge Jan Hendrik bij 's Lands vloot.

Het is niet mijn bedoeling de admiraal van schip tot schip en van bevordering tot bevordering te volgen. Aan de hand van de Staat van Dienst, welke ik vond op het Bureau Maritieme Historie doe ik enige grepen uit zijn marineloopbaan
Van Kinsbergen heeft steeds bij de Admiraliteit van Amsterdam gediend.
Hij is vrij lang adelborst geweest. In 1756 wordt van Kinsbergen - zie ik het goed: - nog steeds adelborst - geplaatst aan boord van 's Lands schip "Westterschellingwerf".
Zijn commandant is de kapitein ter zee Graaf F.S. van Bylandt.
Zij hebben veel samen gevaren, veel samen beleefd en veel samen gewerkt.
In 1758 wordt van Kinsbergen tot luitenant ter zee bevorderd.
Hij maakt verschillende reizen naar de Sont en de Middellandse zee aan boord van 's Lands schip "Maarssen", kapitein ter zee Jan Binkes.

In 1762 wordt van Kinsbergen tot commandeur benoemd, en geplaatst aan boord van 's Lands schip "Swieten" onder bevel van de kapitein ter zee F.S. van Bylandt.
Samen bestuderen zij zeetaktiek.
In die tijd schreef van Kinsbergen een boekje over "Grondbeginselen der Zeetaktiek", een studie waarin hij voortborduurt op de ideeën van zijn commandant.
Met de luitenant ter zee C.A. Ver Huell schreef hij een verhandeling over de algemene scheepsdienst, zowel aan boord van fregatten als van linieschepen.
Eerst jaren later is dit manuscript uitgekomen. Ook heeft van Kinsbergen een Zeemanshandboek geschreven, tot vorming en tot betere bekwaamheid van officieren, om de studie van het militaire zeemansberoep aan te moedigen.
De kommandeur van Kinsbergen ontplooide zich als een zeeofficier met eigen visie, die aan bekwaamheid een geoorloofde eerzucht paarde. Van Hall, zijn biograaf - de biografie verscheen in 1841 - tekent van Kinsbergen als een mens "met een van eerzucht blakende ziel . . . . , die niet tot rust, maar tot een bedrijvig heldenleven en tot grote daden geschapen was". Hij "had de wens, om alles wat hij deed - zegt van Hall - aan zijnen eigenen roem dienstbaar te maken".
Deze biografie is ongenietbaar, en ik geloof niet, dat je in een levensschets iemand een dienst bewijst met dit van hem te zeggen.
Het valt niet te ontkennen, dat van Kinsbergen eerzuchtig was, ijdel overgevoelig voor lof. Later, na zijn pensionering liep hij graag in admiraalsuniform, met al zijn onderscheidingen (en dat waren er nogal wat): vooral op zijn verjaardag als hij gasten ontving .
Toch ontkom ik niet aan de indruk, dat van Kinsbergen een zeer menselijke chef was, die open stond voor zijn mensen, oog en oor had voor hun zorgen en leed.
Onder zijn collega's had hij vele vrienden die hem hoog vereerden en zijn bekwaamheden verder vertelden. Onder degenen die onder hem gediend hebben, waren er velen die hem hoogachten en zelfs min of meer bewonderden.
De kapitein luitenant ter zee H.J. Boldingh heeft in het Marineblad van 1933 een korte levensschets van van Kinsbergen gegeven, waarin hij - bij alle waardering en verering die hij voor de admiraal koesterde - toch niet ontkomt aan overtrokken visie.
Boldingh zegt, dat "als van Kinsbergen in ons bloeitijdperk (de zeventiende eeuw) had geleefd, hij zonder twijfel onder de grootste zeehelden een plaats zou hebben ingenomen".
Ik zou zeggen, dat voor het beoordelen of iemand - in een heel andere tijd - al of niet tot de grootste zeehelden van een vroegere tijd zou hebben behoord, teveel oncontroleerbare factoren spelen. Evenmin als je kunt zeggen, dat als admiraal de Ruyter in die beroerde achttiende eeuw had geleefd, hij als marinestrateeg en taktikus zou zijn uitgekomen, zoals hij zich in de zeventiende eeuw kon ontplooien.
Een tweede bezwaar wat ik tegen Boldingh's visie op van Kinsbergen heb is, dat de admiraal "door zijn adviezen op den inwendigen dienst en alle onderdelen van de organisatie van de zeemacht met recht de vader van de nieuwe Nederlandsche zeemacht werd genoemd".
Vooral "alle onderdelen van de organisatie van de zeemacht" lijkt mij overtrokken.
Ik stel mij "een vader, een grondlegger" van de marine voor, een man als de admiraal Alfred von Tirpitz, grondlegger van de Duitse keizerlijke marine.

Van Kinsbergen wil tijdelijk de marine verlaten

In de tweede helft van de jaren zestig wil van Kinsbergen Europa verlaten, hij vraagt verlof, om met behoud van zijn rang naar Oost-Indië te gaan, om dienst te nemen bij de Vereenigde Oost-Indische Compagnie. De marine van "het Gemene Best" was in diep verval, als positief denkend mens kon hij deze gang van zaken niet langer aanzien.
Hij voelde zich "werkeloos". In die tijd dienden meerdere officieren van de marine bij de Compagnie. Hoewel hij verlof kreeg naar Indië te gaan, is dit plan niet uitgevoerd.
Hij ging over in Russische dienst, waarvoor hij, onder bepaalde voorwaarden toestemming ontving.

In Russische dienst

Sedert Czaar Peter de Groote (1672-1725) was het oude Moskowitische rijk tot expansie gekomen, een proces, dat zich tijdens Czarina Catharina II - in 1762 kwam zij op de Russische troon - nog steeds aan het voltrekken was. Rusland, oorspronkelijk alleen aan de Witte Zee gelegen, had zich uitgebreid naar de Finsche Golf en de Oostzee, en in het zuiden naar de Zwarte Zee. Voor zijn maritieme expansie had Rusland niet alleen schepen, maar ook bekwame mensen nodig, die met de schepen konden varen en vechten.
Rusland had geen zeelieden, althans niet voldoende, om leiding te geven aan de opbouw van een staatsmarine. Er kwamen dus mannen van buiten Rusland om bij de Czarenmarine dienst te nemen. Ook Nederlandse marineofficieren trok het aan in Russische dienst te gaan. Hier was iets op te bouwen. Zo vertrok de kapitein luitenant ter zee van Kinsbergen begin 1771 naar Rusland, dat toen juist in oorlog was met Turkije. In deze oorlog, 1768-1774, werd de Zwarte Zee kust tot aan de Djepper en de Krim op de Turken veroverd.
Van Kinsbergen heeft in deze oorlog aktief gestreden, hij had de rang van kapitein ter zee en leidde een smaldeel van twee schepen. Hij deed veel praktische ervaring op, wat hem later, in Nederland teruggekeerd, goed van pas kwam. Hij heeft een keer een bevel van zijn chef om niet aan te vallen - terwijl de Turkse vloot naderde - geweigerd, en de adjudant - door de admiraal Siniavin gezonden - bij hem aan boord gekomen, opgesloten. Hiermede heeft van Kinsbergen een belangrijke Turkse landing verijdeld. De slag had plaats op 2 september 1773.
In een Nota aan de minister van Marine, heeft hij een plan uitgewerkt, dat zowel de Russische handel op de Zwarte Zee beoogde, als de opbouw van een eigen koopvaardij. Daarbij had hij de oprichting van een korps van koopvaardijmatrozen op het oog onder leiding van officieren. Een kader, dat moest worden opgebouwd. In tijd van oorlog zouden uit deze matrozen recrutering voor de vloot moeten plaats hebben.
In een tijd van vrede dienden zij de handel.

Terug in de Nederlanden

In 1775, na een diensttijd van bijna vier jaar, was de kapitein ter zee van Kinsbergen terug uit Rusland. Ik stel mij voor, dat hij met totaal andere inzichten is teruggekomen. Hoe kan het anders! Hij kwam uit een land, een groot rijk. Weliswaar met een bevolking van primitieve samenleving en gebruiken. Maar een rijk in opkomst, door vaste hand geregeerd. Hij keerde terug naar een land, klein, decadent, met een zwak bewind, politiek verscheurd; een volk, dat zich steeds dieper in het moeras werkte. In Rusland was van Kinsbergen bevelhebber van schepen geweest, het land was gewikkeld in een oorlog.
De Nederlanders hadden sedert 1713 praktisch geen oorlog meer gekend - op zichzelf een zegen - slechts incidentele gevechten op zee met Marokkanen, met wie wij sedert 1774 in oorlog waren.

Een man met grote ervaring kwam terug bij een vloot, grotendeels verwaarloosd.
De admiraal generaal en de admiraliteit van Amsterdam begrepen heel goed, dat deze ervaren officier voor hen veel kon betekenen. Hij kwam terug in Nederlandse dienst, werd kapitein ter zee en commandant van het fregat de "Argo". In 1777 was hij bevelvoerder van een vloot naar Marokko, om met dit land vrede te sluiten. Misschien is diplomatie wel een van zijn sterkste eigenschappen geweest.

Van Kinsbergen als organisator en instructeur

Van Kinsbergen ontplooit zich, niet alleen als zeeman - misschien was dat niet eens zijn sterkste kant - maar als organisator van groepen en korpsen en als hun instructeur.
Ook had hij een sterk sociaal gevoel voor minder bedeelden. Zo was hij mede oprichter van een fonds voor behoeftige zeeofficieren, voor hun weduwen en wezen Ook is hij een van de mensen geweest die de Admiraliteit er toe wist te brengen ieder jaar een begroting te maken van hun inkomens en uitgaven.
Maar vooral het scheppen van groepsverband en kernen op de vloot voor permanente korpsen had zijn grote liefde. Hij vormde ze, stelde officieren en onderofficieren aan, oefende met ze. Hij liet zien, dat strenge maar rechtvaardige discipline de groep verheft. Hij gaf instructies. Wist teamgeest te wekken en geoorloofd zelfrespect.
Hij bracht besef van verantwoordelijkheid voor de ander, voor elkaar.
Zo heeft hij bevorderd tot oprichting van een blijvend korps mariniers, en tot een korps zeeartilleristen, verdeeld in regimenten en bataljons. Hij organiseerde in overleg met de admiraal generaal, de Admiraliteit van Amsterdam; met collega's, met meerderen en minderen.
Van Kinsbergen was een bekwaam zeeofficier die de rang van luitenant admiraal verdiend heeft.

Slag bij Doggersbank

Deze slag had plaats op 5 augustus 1781. Op die bewuste datum had een ontmoeting plaats tussen een eskader van de Nederlandse schout bij nacht Johan Arnold Zoutman en een iets sterkere Britse zeemacht onder de vice admiraal Hyde Parker.
Van Kinsbergen is kommandant van het linieschip "Admiraal Generaal", een van de grootste schepen van de vloot. De afloop van de slag is in zoverre in ons voordeel beslecht, dat de Britten de zee ruimden, maar daarvan hebben wij niet geprofiteerd. Het Nederlandse konvooi koopvaardijschepen, bestemd voor de Oostzee, kon door Zoutman niet worden begeleid.
Niet wie de meeste verliezen aan de vijand toebrengt is winnaar van een zeeoorlog, maar wie op zee blijft. De mariniers hebben zich in deze slag buitengewoon goed onderscheiden onder bevel van hun eerste luitenant Johan Engelbert Frantzen, aan boord van de "Admiraal Generaal". Van Kinsbergen is kort daarna tot schout bij nacht bevorderd, met de kapiteins ter zee Wolter Jan Bentinck, Willem van Braam, en Salomon Dedel.
In 1789 werd hij benoemd tot vice admiraal. De rang van luitenant admiraal is hem blijkbaar tweemaal aangeboden. De historicus de Jonge en de meergenoemde zeeofficier Boldingh zijn het hier blijkbaar niet over eens. Koning Willem I heeft hem in deze rang benoemd.
In ieder geval heeft hij de rang van luitenant admiraal gehad. (1)

In de Franse tijd

In de Franse tijd heeft van Kinsbergen niet meer een actieve rol gespeeld.
Eens heeft hij een aanbieding van de Deense marine gehad, wat niet meer dan een symbool is geweest. Koning Lodewijk Napoleon benoemde hem tot maarschalk en Graaf van Doggersbank.

Zijn laatste jaren

Van Kinsbergen is oud getrouwd, hij was vijftig jaar toen hij in het huwelijk trad met de weduwe Clifford-Hooft, dochter van Mr. Hendrik Hooft, burgemeester van Amsterdam. Mevrouw Clifford-Hooft, haar oudste dochter, is gehuwd geweest met Mr. Gijsbert Karel van Hogendorp.
Vermoedelijk in 1795 is zijn vrouw overleden, of kort daarna.
Zijn laatste jaren bracht hij in Apeldoorn door op zijn buiten "Welgelegen".
In 1815 werd van Kinsbergen door koning Willem I in de adelstand verheven.
Hij heeft ook nog enige tijd in Elburg gewoond waar hij zich aan maatschappelijk werk wijdde.
De admiraal van Kinsbergen overleed te Apeldoorn op 22 mei 1819, 84 jaar oud.
De Nieuwe Kerk te Amsterdam bewaard zijn praalgraf.
Zijn stoffelijk overschot rust in de Grote Kerk in Apeldoorn met een eenvoudig gedenkteken.

(1) Tussen maart 1793 en 12 maart 1795 is Van Kinsbergen enige malen opperbevelhebber van de gehele zeemacht der Republiek geweest; hij had de rang (mogelijk tweemaal) van luitenant-admiraal. Bij vertrek van de stadhouder (Willem V) werd Van Kinsbergen tot zijn opvolger voor de marine benoemd, door de stadhouder persoonlijk.
Jhr. Mr. J.C. de Jonge, Geschiedenis van het Nederlandsche Zeewezen, 2e druk, vijfde deel.
Dr. J. de Hullo, archieven der Admiraliteitscolleges, met afzonderlijke klapper, algemeen Rijksarchief.

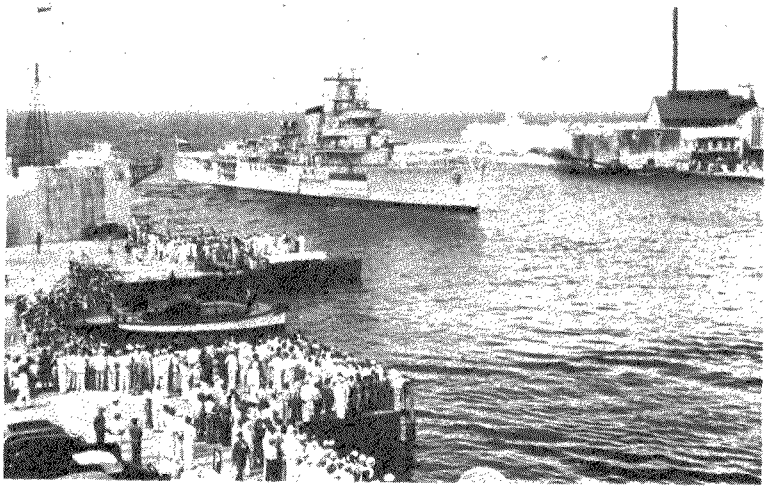

Hr. Ms. "VAN KINSBERGEN" bij aankomst te Willemstad (Curaçao)

LUITENANT-ADMIRAAL JHR. J.H. VAN KINSBERGEN.

STUDIEAFDELING MILITAIRE EMBLEMEN

door B.C. Cats.

1. Algemeen

Na geruime tijd van afwezigheid is uw correspondent najaar 1971 wederom in het vaderland teruggekeerd. Aanvankelijk kon in het geheel geen tijd worden gevonden voor onze rubriek "Militaire Emblemen", dit in verband met de nieuwe werkkring, welke dusdanig afwijkt van de voorgaande dat veel (vrije) tijd in het inwerken ging zitten. Na wat "ingeburgerd" te zijn, lijkt thans echter de tijd aangebroken onze studieafdeling wat nieuw leven in te blazen.

In deze aflevering behandelen we voor u: nieuw verschenen emblemen; tevens nemen we de draad wederom op bij het nog niet afgewerkte onderwerp "Mouwonderscheidingstekenen Koninklijke Landmacht wegens functie of geoefendheid" waarover reeds een tweetal artikelen verschenen in "Mars et Historia", respectievelijk in nummer 4 van oktober 1969 en nummer 5 van december 1969.
Tenslotte willen we de geïnteresseerden in de rubriek "Militaire emblemen" verzoeken hun wensen ten opzichte van te plaatsen artikelen kenbaar te maken. Er is vrij veel Nederlands en buitenlands naslagwerk aanwezig, waaruit voor u geïllustreerde artikelen kunnen worden gedistilleerd. Het wachten is slechts op uw wensen.

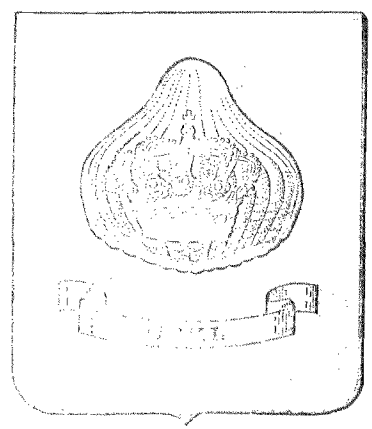

a. Commando Opleidingen Koninklijke Landmacht

Een schild waarin afgebeeld een schelp, bekend onder de naam Kokkel, waarop in het midden geplaatst een Koninklijke kroon. Hieronder een lint met de afkorting COKL.
Het is deze afkorting, die achter elkaar uitgesproken, heeft geleid tot het ontwerp van dit embleem.

b. Commando Luchtmachtopleidingen

Het embleem is uitgevoerd als de bekende squadron-emblemen der Koninklijke Luchtmacht, een cirkelvormige krans van lauwertakken en oranjeappels, bijeengehouden door linten en gedekt door een Koninklijke kroon. In het midden van de krans is een pelikaan afgebeeld.
Onder de krans een lint met de spreuk "Alles voor allen", waarboven de afkorting CLO in een ovaal schildje.
De pelikaan werd hier gekozen omdat hij onder de vogels het symbool is voor opofferingsgezindheid.

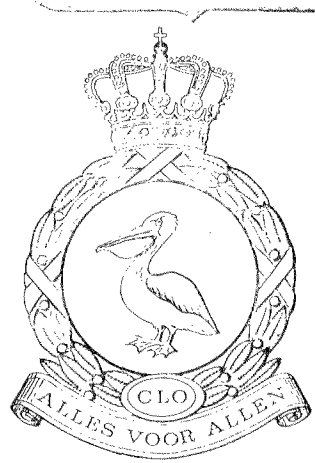

N.B. De emblemen genoemd onder a, b en c zijn niet bedoeld om als mouwemblemen op de uniform te worden gedragen. Ze worden gebruikt op verwijsborden, aankondigingen, publicaties, e.d.

c. Vaardigheidsembleem "Buitengewoon geoefend handgranaatwerper".

Ongetwijfeld zullen velen onder u het vóóroorlogse mouwembleem voor buitengewoon geoefend handgranaatwerper herinneren, een bolvormige granaat met vlam, in blauwe wol geborduurd voor korporaals en soldaten, van gouddraad voor onderofficieren der infanterie en van zilverdraad voor onderofficieren der cavalerie en gedragen op de linkerbovenmouw van de veldjas.
Na de oorlog werd het embleem niet meer ingevoerd, wel werd in het begin der 60-er jaren de vaardigheidsproef voor buitengewoon geoefend handgranaatwerper vastgelegd in voorschrift 9-827.
Bij Ministeriële Beschikking van 23 juli 1972, bekendgemaakt bij Landmachtorder 71019, codenr. 57/70, is thans een nieuw embleem vastgesteld voor de militairen die de vaardigheidsproef met goed gevolg hebben afgelegd.
Het embleem heeft de vorm van een scherfhandgranaat Mk 2 met gespreide vlam en is uitgevoerd:
- in bronskleurig metaal bij het voor de eerste maal aan de eisen voldoen;
- in zilverkleurig metaal bij het voor de tweede maal aan de eisen voldoen;
- in goudkleurig metaal bij het aan de derde maal aan de eisen voldoen.

Het embleem wordt gedragen op de jas dagelijks tenue en het jak veldtenue en wel op het midden van de met gesloten zak zichtbare plooi van de linkerborstzak.
De oplettende lezer zal ontdekt hebben dat in de toekenning van het huidige vaardigheidsembleem wordt gesproken over "militairen" in tegenstelling tot de toekenning vóór de oorlog voor onderofficieren, korporaals en soldaten. Het feit dat het huidige, metalen embleem op de borstzak wordt gedragen is de reden dat ook de officieren thans het embleem mogen dragen, hetgeen voor de oorlog met het mouwembleem niet het geval was.

d. Rectificatie MLV-embleem 10e maal (M et H nr. 5/1969 blz. 6)

Inplaats van het MLV-embleem, gedekt door een Koninklijke kroon, zoals vermeld op blz. XIV-3, dat wordt gedragen na het voor de 10e maal met goed gevolg afleggen van de MLV-proef, is de volgende wijziging ingevoerd:
de Koninklijke kroon wordt bevestigd op de verticale balk van de letter "L" van het monogram, nadat het klemplaatje met het cijfer 9 is verwijderd.
Hierdoor kan de drager zijn MLV-embleem zelf veranderen tot MLV-embleem 10e maal en behoeft niet tot verwisseling van het embleem te worden overgegaan.

3. MOUWONDERSCHEIDINGSTEKENEN K.L. wegens functie of geoefendheid (vervolg).

Periode 1947 - 1951:

Zoals reeds inleidend in "Mars et Historia" nummer 4 van oktober 1969 en uitgebreid in nummer 5 van december 1969 is beschreven, werd met legerorder nr. 57 van 1947 (Ministeriële Beschikking van 9 november 1946) nieuwe onderscheidingstekenen voor de K.L. ingevoerd.
O.a. dateert de invoering van onze huidige baretemblemen uit deze tijd.
Vele onderscheidingstekenen waren gebaseerd op vóóroorlogse emblemen; van de grote groep mouwonderscheidingstekenen keerden er echter slechts drie terug, t.w.:
- de gekroonde W voor 6-jarige dienst
- kroon geborduurd van zilverdraad
- kroon geborduurd van gouddraad.

Er verscheen slechts één nieuw functie mouwembleem, n.l. dat voor sportinstructeur (vóór de oorlog; gekruiste degens met hoofdletter G voor gymnastiek- en schermonderwijzers).
Dit waren dus de enige, in 1947 officieel ingestelde, mouwemblemen wegens functie.

Legerorder nummer 57 van 1947 bepaalde echter ook dat de onderscheidingstekenen uit het Voorlopig Kledingsvoorschrift 1944, punt 401, tot nader order mochten worden afgedragen.
Dit waren de mouwemblemen die een graad van geoefendheid aanduidden waarvoor in het Britse leger een onderscheidingsteken was vastgesteld en dit punt 401 bleef tot 1951 van kracht.
De vele vrijwilligers die in 1945-46 een opleiding in Engeland hadden genoten droegen deze mouwemblemen, naar Brits voorbeeld, op de linker-benedenmouw.
Voor vele anderen is dit aanleiding geweest mouwemblemen, afbeeldende hun functie of graad van geoefendheid, te laten borduren en te dragen. Zelfs na 1951 werden deze mouwemblemen nog gezien, totdat in 1963 het tweekleurig uniform werd ingevoerd.
Het dragen van deze niet officiële emblemen werd door commandanten soms oogluikend toegelaten, soms onder het motto: als de man zijn uniform wil verfraaien en zijn functie wil tonen is hij er trots op, soms omdat de commandant uit alle niet al te duidelijke bepalingen geen wijs kon worden.
Bij de beschrijving van deze emblemen bedoelen we niet de oorspronkelijke Britse mouwonderscheidingstekenen voor een graad van geoefendheid, doch de in Nederland vervaardigde exemplaren. Ze zijn nagenoeg allen geborduurd van geel katoen op de grove wollen khaki stof waarvan in die periode de veldtenue (battle dress) was vervaardigd.
Velen van deze, welliswaar niet officieel ingestelde doch wél gedragen mouwemblemen bevinden zich in de collecties van verzamelaars. Zij vormen een stukje geschiedenis en om ze aan de vergetelheid te onttrekken hebben we ze voor u geregistreerd.
Twaalf stuks werden reeds afgebeeld in "Mars et Historia" nummer 5 van 1969, blz. 7 en 8.
Hier volgen er wederom vijftien:

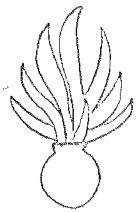
13

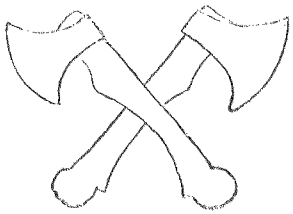
14

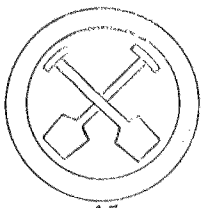
15

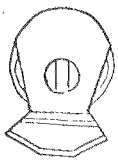
16

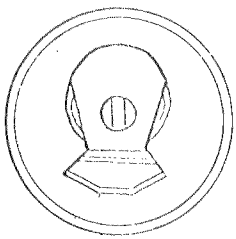
17

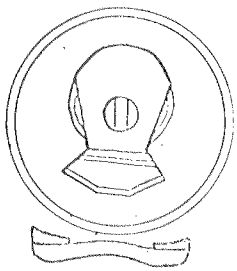
18

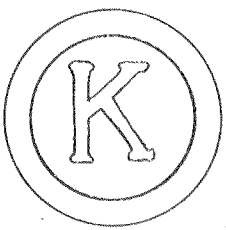

19

20

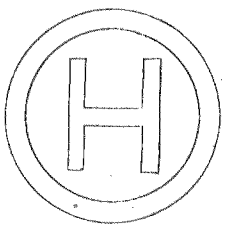

21

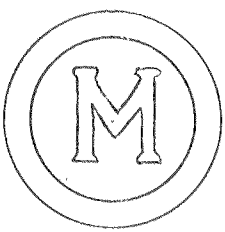

22

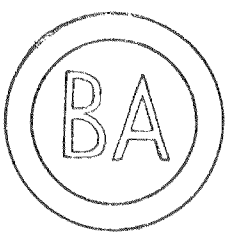

23

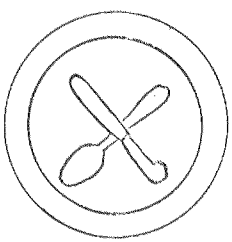
24

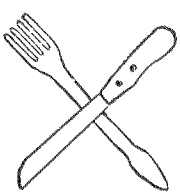
25

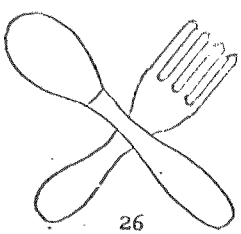
26

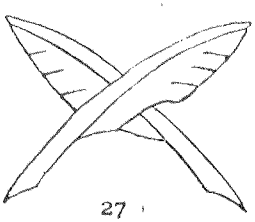
27

Nr.:	Benaming:	Oorsprong (Afgeleid van:)	Bijzonderheden:
13	Munitiewerker/vuurwerker	Fantasie	Springende granaat wordt gebruikt bij aanduiding explosieve
14	Infanteriepionier	Engels	
15	Infanteriepionier	Fantasie	
16	Hulpduiker	Kon. Marine	Bij genie
17	Duiker	Kon. Marine	Bij genie
18	Seinmeester	Kon. Marine	Bij genie
19	Kok	Kon. Marine	
20	Kok	Engels	Engelsen kennen soortgelijk embleem met "C" voor cook
21	Hofmeester	Kon. Marine	
22	Messbediende	Fantasie	
23	Bakker	Fantasie	
24	Messbediende	Fantasie	
25	Messbediende	Fantasie	
26	Messbediende	Fantasie	
27	Schrijver	Kon.Marine	

MINISTER EN OPPERBEVELHEBBER 4-3-1972

door J.W. Bonebakker.

I.

1. In een vorig artikel werd aandacht gevraagd voor de verantwoordingsplicht van de opperbevelhebber van land-en zeemacht, zoals geredigeerd in artikel 6 van de voor hem vastgestelde Instructie.

Thans wordt aan de orde gesteld artikel 4 van diezelfde Instructie"

"De Opperbevelhebber ontvangt bij de aanvaarding van zijn functie van de Regering "alle inlichtingen, die voor de kennis van den politieken toestand noodig zijn.
"De Regeering zal den Opperbevelhebber ook nader op de hoogte houden van den "publieken toestand en van de wijzigingen daarin."

Toen de chef van de generale staf, de luitenant-generaal C.J. Snijders, met ingang van 1 augustus 1914 zijn nieuwe functie aanvaardde kon niemand een duidelijke voorstelling hebben van alles wat Nederland stond te wachten. Maar de strekking van artikel 4 impliceert dat het de O.L.Z. geoorloofd was:

(1) de regering om nieuwe richtlijnen te vragen indien naar zijn inzicht de politieke toestand veranderde.
(2) haar te vragen of zij vasthield aan haar oorspronkelijk standpunt van onvoorwaardelijk verzet tegen èlke gebiedsschender, zelfs indien Nederland vrijwel gelijktijdig door twee verschillende partijen zou worden aangevallen.
(3) haar onder het oog te brengen dat, mocht de regering van standpunt veranderen, hij gaarne tijdig wilde weten wie als de waarschijnlijke aanvaller zou worden beschouwd, teneinde casu quo overleg te kunnen plegen met de a.s. bondgenoot.

Men bevond zich hier op het raakvlak tussen de regeringspolitiek van strikte handhaving onzer onzijdigheid (of afwijking van dit aanvankelijk standpunt), en het voorbereiden en uitvoeren van militaire maatregelen die tengevolge daarvan door de O.L.Z. noodzakelijk zouden worden geacht. Zolang er géén aanval op ons grondgebied duidelijk op handen was bleef het laatste woord aan de regering. In het tegenovergestelde geval zou de beschikkingsvrijheid van de O.L.Z. vrijwel onbeperkt behoren te blijven totdat het einde der vijandelijkheden in zicht zou komen. Het laatste geval heeft zich niet voorgedaan; Nederland bleef buiten de eerste wereldoorlog.

2. De zojuist vermelde vragen werden door Snijders voor het eerst gesteld in zijn nota aan de regering d.d. 22-2--1915. Aanleiding was het groeiend inzicht dat de oorlog nog jaren zou kunnen duren. Duitsland had in dezelfde maand verscherping van de duikbotenoorlog afgekondigd; dat voorspelde een bedreiging van onze zeescheepvaart die in de ogen der belligerenten onze neutraliteit in gevaar zou kunnen brengen.

Een overval op Zeeuws Vlaanderen en Walcheren door een der oorlogvoerende partijen behoorde tot de mogelijkheden. Voor de Duitsers zou het bezit van een onderzeebootbasis aan de mond van de Westerschelde van belang zijn, voor de geallieerden een actie om dit te voorkomen.

26 februari antwoordde de minister van binnenlandse zaken op Snijders' nota dat de regering vasthield aan haar onpartijdig standpunt tegenover beide oorlogvoerende partijen, en dat over het verdere verloop der krijgsverrichtingen niets voorspeld kon worden. De O.L.Z. bevestigde d.d. 9-8-1915 in een nota over de opstelling van het Nederlandse veldleger dat het regeringsstandpunt d.d. 26 februari nog steeds van kracht was.

Wat men begin 1915 voor mogelijk hield scheen een jaar later werkelijkheid te zullen worden. De vierdaagse z.g. 'alerte' (30-3 - 2-4-1916) begon met een alarmerend telegram van de Nederlandse gezant te Berlijn. Het rapporteerde over insinuaties van de Duitse regering dat in Engeland op grote schaal voorbereidingen werden getroffen voor het forceren van de Westerschelde en een landing in Zeeuws-Vlaanderen. Onder zekere omstandigheden zou de Oberste Heeresleitung niet mogen aarzelen preventieve tegenmaatregelen te treffen, eventueel ten koste van de Nederlandse neutraliteit.
De regering was aanvankelijk sterk onder de indruk van deze dreigementen, en overwoog een 2e mobilisatie.
De minister van oorlog en de O.L.Z. duchtten geen van beiden enig reëel gevaar; op militaire gronden was zelfs een intrekking der militaire verloven niet noodzakelijk.
Op politieke overwegingen werd tot het tijdelijk intrekken van de gewone, periodieke verloven besloten. De regering wilde tegenover de oorlogvoerenden duidelijk laten blijken dat Nederland onder dreigende omstandigheden verhoogd paraat bleef zijn onzijdigheid gewapend te handhaven. Daarop berichtten de Duitsers 'dat zij zich hadden vergist'.
Roemenië verklaarde eind augustus 1916 de oorlog aan de centralen, maar werd in 4 maanden door hen veroverd. Het vergde van de Duitse legers een uiterste inspanning, zó zelfs dat de Oberste Heeresleitung destijds de onbeperkte duikbotenoorlog uitstelde 'uit vrees voor een Nederlandse aanval op Duitsland, waartegen het géén troepen beschikbaar had.'

3. In januari 1917 veranderde de internationale politieke en militaire toestand aanmerkelijk. De Duitsers voltooiden de nederlaag der Roemenen; hun troepenvervoer van de Balkan naar het westelijk front werd op gang gebracht; op 1 februari begon de onbeperkte duikbotenoorlog. Deze gebeurtenissen waren voor de O.L.Z. aanleiding, in een brief d.d. 31 januari aan de regering een scherp omlijnde instructie te vragen hoe hij had te handelen in geval van opzettelijke schending onzer neutraliteit door één der oorlogvoerende partijen, of ongeveer gelijktijdig door beide.
Op 9 februari antwoordde de ministerraad dat de regering bleef staan op het standpunt van strikte handhaving onzer neutraliteit naar alle zijden. Zij voegde daarbij enige 'Aanteekeningen', op haar verzoek opgemaakt door minister Bosboom, waarin verschillende denkbare gevallen van neutraliteitsschending werden opgesomd, met vermelding voor ieder geval der door de regering te volgen gedragslijn, en de te nemen militaire maatregelen.
Deze 'denkbare gevallen' omvatten: vertogen der oorlogvoerenden, ultimatums en onverhoeds uitgebroken vijandelijkheden, beoordeeld naar hun waarschijnlijkheid. Deze stukken werden de O.L.Z. voorgelegd, als grondslag voor een gedachtenwisseling.
Snijders gaat daar niet op in; hij toont zich ernstig teleurgesteld; aan de 'denkbare gevallen' hecht hij weinig waarde (14 februari). Naar aanleiding hiervan stelt Bosboom d.d. 27-2 een uitvoerige memorie voor de ministerraad op. Daarin zet hij uiteen wat de konsekwenties zouden zijn van het inwilligen der verlangens van de O.L.Z., en adviseert de regering in haar standpunt te volharden. De ministerraad besluit conform, zoals blijkt uit de brief d.d. 8 maart van Cort van der Linden aan Snijders.
Samengevat: Snijders wil op staande voet een duidelijke uitspraak bij welke partij hij zich zal mogen aansluiten in geval van een tweefronten-oorlog, en kiest voor samengaan met Duitsland op grond van opportunistische en militaire overwegingen - niet uit persoonlijke voorkeur. Politieke en morele motieven doen de regering volharden in haar oorspronkelijk standpunt.

Snijders meende dat een strijd op twee fronten 'onmogelijk' zou zijn. Dit adjectief is hier dubbelzinnig. Want een dergelijke strijd behoorde destijds wèl tot de mogelijkheden, al was de waarschijnlijkheid gering - dat hing af van de belligerenten.
Zou hij ontbranden dan was voor Nederland de mogelijkheid tot effectief verzet onzeker. Maar welke politieke en militaire ontwikkelingen op het westelijk oorlogstoneel daartoe zouden leiden, daarover kon geen mens met zekerheid een zinnige voorspelling doen.

4. Toen in het voorjaar van 1917 duidelijk bleek dat een Duitse overwinning niet zeker en allerminst nabij was, verviel voor Snijders een dwingende reden om ontslag te vragen, evenals een argument voor het verwijt dat hij dit naliet. Evenmin was er voor de regering aanleiding de O.L.Z. tot aftreden te dwingen. Noch van het een, noch van het ander is in het voorjaar van 1917 sprake geweest.
Duidelijker blijkt Snijders instelling uit zijn geheim archief waarin hij noteerde dat Duitslands dreigende taal van februari 1917 een herhaling was van het in 1916 voorgevallene (de 'alerte' van 30-3 tot 2-4), en dat een krachtig Nederlands protest hier op zijn plaats zou zijn geweest. De O.L.Z. heeft het 'neen' der regering aanvaard.
Een andere vraag is of Bosbooms 'Aanteekening', als zijnde een stuk voorbereidend stafwerk, niet van de chef van de generale staf - i.c. Snijders - had moeten uitgaan, òf door samenwerking van deze en de minister van oorlog tot stand had moeten komen.
De materie lag immers op het grensgebied van defensie en buitenlandse politiek?

5. Minister Bosboom trad af op 15 mei 1917. Rambonnet, de minister van marine verving hem gedurende één maand ad interim. Op 15 juni werd Jhr. Mr. B.C. de Jonge minister van oorlog - de eerste die van herkomst géén officier was.
Hoe de O.L.Z. toen zijn eigen standpunt en dat der regering t.a.v. de landsverdediging zag is later gebleken uit diens geheim archief. Op 5-12-1917 zond hij een instructie aan de commandant van de stelling der monden van de Maas en de Schelde. Daarin leest men:

> "Door mij is aan de Regeering uitdrukkelijk verklaard, dat de Nederlandsche weermacht "niet gelijktijdig kan strijden tegen de beide belligerente partijen, en dat eene opdracht "daartoe niet zou kunnen worden aanvaard. De Regeering heeft zich bij deze verklaring "neergelegd."

Snijders staat dus nog op hetzelfde standpunt als in het voorjaar. Zijn ongelukkige formulering werd al eerder geanalyseerd. En wat betekent "neergelegd" in de laatste zin van het geciteerde? Hoogstens: 'de regering heeft (opnieuw) nota genomen van uw standpunt.'
De instructie vermeldt verder dat bij gelijktijdige neutraliteitsschending door de oorlogvoerenden de regering zal beslissen tegen wie verzet zal worden geboden.
Conclusie: regering en opperbevelhebber spelen open kaart, men weet wat men aan elkaar heeft. Toch blijft er bij de presentatie en interpretatie van de stukken een lacune, een blinde plek. Zij laat zich opvullen door expliciet vast te stellen wat het regeringsstandpunt impliceert. Namelijk dat Nederland tijdens de eerste wereldoorlog zijn neutraliteit nooit kon trachten te handhaven door een militair offensief; dat het nooit het initiatief zou nemen tot een gewapende aanval over eigen grenzen. Nederland moest afwachten òf, wáár en in welke omvang een vijandelijke agressie zou plaatsvinden. In het ergste geval, een onverhoedse overrompeling, zou men moeten improviseren; dat is nu eenmaal het kenmerk van een strategisch defensief gevoerde 'shooting war'. De O.L.Z. verzette zich (onbewust?) tegen erkenning van deze realiteit.

II.

1. In het voorjaar van 1918 trachtte generaal Ludendorff, chef van de staf der legers te velde, zijn regering er toe te bewegen per nota van Nederland te eisen de spoorlijn Gladbach (Duitsland) - Roermond - Hamont (bezet België) vrij te geven voor goederenvervoer ten behoeve van het oorlogsfront in Vlaanderen. Een dergelijke nota werd niet verzonden; een andere d.d. 17 februari zette Nederland wèl onder druk.
Er waren 'wijzigingen in den politieken toestand' op til. Ditmaal nam de regering het initiatief tot voorlichting van de O.L.Z. Op 22 april vond een gesprek plaats tussen Cort van der Linden en de minister van oorlog Jhr. de Jonge enerzijds, en generaal Snijders anderzijds. Aan laatstgenoemde werd meegedeeld dat de regering de toestand ernstig inzag omdat zij misschien een beslissing zou moeten nemen die voor onze oosterburen onaanvaardbaar kon zijn. De O.L.Z. zag geen heil in oorlog tegen Duitsland. Vier dagen later, op 26 april, vonden twee belangrijke gebeurtenissen plaats. De 2e kamer kwam in geheime zitting bijeen, en hoorde Jhr. de Savornin Lohmann (C.H.U.) en Troelstra (S.D.A.P.) pleiten vóór onderhandeling over sommige Duitse eisen. Loudon, de minister van buitenlandse zaken, die ze aanvankelijk als bluf schijnt te hebben beschouwd en géén soepele houding wenste, gaf toe, zo kwamen uiteindelijk enige wijzigingen in de geldende vervoersregeling tot stand.
In hoeverre de geallieerden hiervan op de hoogte zijn geweest kan in het midden worden gelaten; protesten hunnerzijds bleven uit. Eind april schrijft de O.L.Z. aan de commandant van het veldleger en andere bevelvoerende officieren dat de pressie door Duitsland op onze regering uitgeoefend waarschijnlijk bluf is; er zijn geen vijandelijke troepen-concentraties in de richting van onze grenzen gaande. Wel maakt hij zich ernstige zorgen over de gevechtskracht van het Nederlandse leger.
De andere belangrijke gebeurtenis van die 26e april was een onderhoud tussen de minister van oorlog, vergezeld van de majoor E.F. Insinger van zijn departement en 's ministers adjudant de kapitein Jhr. W. Roëll enerzijds, en de O.L.Z. Laatstgenoemde werd nadere verklaring gevraagd van zijn pessimisme t.a.v. gewapend verzet tegen een Duitse inval. Snijders noemde die weerstand DOELLOOS, en een oorlog tegen de geallieerden MINDER ONGUNSTIG.
De anderen schrokken van deze défaitistische taal; zouden alle inspanningen voor de landsverdediging dan nutteloos zijn geweest? (de auteur beantwoordt deze vraag ontkennend; op zijn minst hadden die inspanningen 'uitstel van executie' veroorzaakt).
Het drietal was unaniem van mening dat déze O.L.Z. zo spoedig mogelijk ontslagen moest worden.
Na enig zoeken vond de minister een eventuele opvolger voor Snijders. In een nota van 8 mei schreef de Jonge aan de regering: "dat in het bijzonder een burgerminister (van oorlog) een opperbevelhebber niet handhaven kon, die het geloof in zijn zaak heeft verloren of nooit heeft gehad". Argumenten voor de mening, in de laatste drie woorden vervat, gaf de minister niet.
Na een bespreking van deze nota in de ministerraad op 13 mei stelden alle leden van het kabinet - behalve Cort van der Linden - eigen aanblijven afhankelijk van Snijders' aftreden.
De eerste taak van de minister-president was nu, het te verlenen ontslag met de koningin te bespreken; dat geschiedde de volgende dag.
Hare Majesteit wenste Snijders niet te laten gaan, zelfs indien het gehele kabinet (behalve Cort van der Linden) zou aftreden. Ook de Jonge bereikte niets tijdens een audientie op 'De Ruygenhoek', 16 mei. De minister vond het optreden van de koningin "unfair" (dat staat te bezien), en "inconstitutioneel" (dat was het ongetwijfeld) en "een aanfluiting van de ministeriele verantwoordelijkheid".

Ook over het DOELLOOS van Snijders werd getwist.
De koningin vond dat de minister aan dat ééne ongelukkige woord te veel betekenis hechtte.
De generaal bedoelde VRUCHTELOOS.
D.d. 29 mei stelt Snijders in een exposé van de militaire toestand op schrift dat ook hij zich situaties kon indenken waarbij het leger voor de eer van het land strijdend behoorde ten onder te gaan. Ontdaan van alle emoties lijkt de kloof tussen minister en O.L.Z. niet onoverbrugbaar, temeer omdat zoals reeds opgemerkt, naar Snijders' mening, de acute oorlogsdreiging eind april reeds was geweken.
Aan Cort van der Linden's wijsheid en tact is het te danken dat deze kabinetscrisis bezworen werd en niet in de openbaarheid kwam. Op voorbeeld van de Jonge werd geen enkele minister demissionnair, en Snijders bleef gehandhaafd. Maar de spanning tussen minister en opperbevelhebber smeulde voort. Het is verdrietig te moeten constateren dat twee mannen van kaliber achter de schermen bleven bekvechten.

2. Snijders moet in die maanden een morele inzinking hebben gehad, waarbij het overlijden van zijn vrouw op 14 april van invloed kan zijn geweest.
Na het reeds genoemde exposé van de militaire toestand, d.d. 29-5, dient de O.L.Z. een nota in, waarvan het eerste deel d.d. 13-6 een eventuele oorlog met Duitsland behandelt.
De analogie met Bosbooms 'Aanteekeningen' van 8-2-1917 en diens memorie van de 27e d.a.v. springt in het oog.
In het exposé wordt de vrees uitgesproken dat een Duits ultimatum ons slechts enkele uren bedenktijd zou geven. In de nota stelt Snijders dat het veldleger zich bij een Duitse inval ijlings achter de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de stelling van de monden van de Maas en het Haringvliet in veiligheid zou moeten stellen. Maar ook dáár zou onze verdediging niet lang stand kunnen houden. Uitvoerig wordt het verloop van de inval voorspeld; het is alsof Snijders met Ludendorff meedenkt.
Is hier niet een begripsvernauwing in het spel geweest, gevolg van een morele depressie zoals die een 65-jarige onder drukkende verantwoordelijkheden kan overkomen? Want dit gehele betoog is niet alleen in lijnrechte tegenspraak met de uitgangspunten van het Nederlandse defensiebeleid sinds 1881, maar ook met Snijders' eigen geschriften. Immers, in beide wordt prioriteit gegeven aan het veldleger dat - los van fortenlinïen en stellingen - een offensieve verdediging zo lang mogelijk moet zien vol te houden. Eerder dient aan de bezettingstroepen personeel te worden onttrokken ter versterking van het veldleger, dan omgekeerd. Het lijkt alsof Snijders (de ingenieur-vestingbouwkundige) terugvalt in de oeroude menselijke waan dat men zich tegen invallers beter passief zou kunnen verdedigen achter palissaden, muren en wallen gedekt door grachten of inundaties, dan door tegen de oprukkende vijand aanvallend op te treden. Men vraagt zich af hoe Snijders zóó gebiologeerd kon zijn door een vermeende overmacht aan beschikbare troepen bij de Duitsers, terwijl hun massale offensief aan het westelijk front nog steeds geen uitzicht gaf op een beslissend succes.

3. Na de kamerverkiezingen van juli 1918 trad op 9-9 het ministerie Cort van der Linden af. Daarmee valt het doek over de hier besproken tonelen. Het verhaalde is alleen plausibel wanneer men, al lezende, de persoonlijkheden der hoofdfiguren - Bosboom, Snijders en de Jonge - min of meer uit de verf ziet komen.
Hun 'chocs des opinions' brengt ons niet de waarheid, en evenmin een verklaring van werkelijke gebeurtenissen, doch slechts meningen over wat had kúnnen gebeuren, wat gevreesd of verwacht werd - en uitbleef.

VERANTWOORDING.

Algemene werken:

1. Algemene geschiedenis der Nederlanden, onder redactie van prof. dr. Jan Romein, deel XII (1914-1945). De Haan, Zeist 1958. Bibl. T.H. Delft 1003-D28.
2. J.A.A.H. de Beaufort: Vijftig jaren uit onze geschiedenis, 1868-1918. P.N. van Kampen & Zn., Amsterdam 1928. Bibl. T.H. Delft 8331-3173.
3. D. van den Berg, wijlen lt. kolonel der genie: Cornelis Jacobus Snijders 1852-1939. Verschen 's Gravenhage 1949. Mede gebaseerd op Snijders' niet gepubliceerde 'Herinneringen uit mijn leven'.
4. N. Bosboom, oud-minister van oorlog: In moeilijke omstandigheden, augustus 1914-mei 1917. J. Noorduyn & Zoon, Gorinchem 1933.
5. Jhr. mr. B.C. de Jonge: Herinneringen. Uitgegeven door dr. S.L. van der Wal. Uitgave van het Historisch Genootschap, Utrecht 1968. Deze uitgave werd besproken in het tijdschrift voor geschiedenis 1970, blz. 273, door prof. dr. J. Schöffer onder de titel: Recente Nederlandse mémoires.
6. P.J. Troelstra: Gedenkschriften dl. III Branding en IV Storm. Bibl. T.H. Delft 8331 - E. 05 en 06.
7. Geheim Archief van de Opperbevelhebber, ZG/ZG, berustend bij 's Rijks Centraal Archieven Dépôt (1915 t/m 1918).

Literatuurverwijzing bij de tekst van hoofdst. par.:

I.1. Instructie O.L.Z.: 5, blz. 12 -3, bl. 78,79.
4, bijlage C, en voorlaatste alinea blz. 205.
Anno 1915:

I.2. Politieke toestand, febr./mrt. 7, nr.325. Opstelling veldleger: 7,nr.928.
Anno 1916:

I.2. Alerte 30.3 - 2.4: 4, bl. 264 t/m 269; 1, bl. 63.
Situatie i.v.m. veldtocht in Roemenië: 1.bl. 61.
Anno 1917:

I.3. Brief d.d. 31.1 van O.L.Z. aan regering, en daarop volgende briefwisseling:
4. bl. 214 t/m 217 en bijlagen D en E.
7, nrs. 2807 en 2851.

I.4. Duitslands dreigende taal: 7, nr. 2946.

I.5. Instructie Cdt. Zeeland, 5 dec.: 7, nr. 4195; 1, bl. 71.
Anno 1918:

II.1. Wijzigingen in de politieke toestand: 7, nr. 4742
Duitse bluf? 7, nr. 4948 d.d. 23 april.
Conflict de Jonge-Snijders: 5, bl. 40 t/m 48; 3 bl. 94-96.
Geheime zitting 2e kamer, 26 april: 6, IV, bl. 89, 90.

II.2. Exposé militaire toestand, 23 mei: 7, nr. 5063 en 5 voetnoot bl. 41.
Nota O.L.Z., 13 juni: 7, nr. 5162.
Nederlands defensiebeleid sinds 1881:

* Honderdvijftig jaar generale staf. Gedenkboek 1964 bl.68.
* N. Bosboom: Enige beschouwingen over de Nieuwe Hollandse Waterlinie, bl. 15 (H.T. Scholten, Utrecht 1886).
* C.J. Snijders (en anderen): Duurzame en tijdelijke versterkingskunst I, bl. 132 sub. 1° (Breda 1901).

VAANDELS VAN HET STAATSE LEGER

door J.K.H.L. Bottema.

Bronnen:

Over dit onderwerp is weinig bekend en nog minder gepubliceerd.
Rijks- en Provinciale archieven zijn nog onaangeboorde bronnen.
Mijn bronnen waren:

1. "De legervlaggen uit den aanvang van de 80-jarige oorlog" door Mr. J.P.W.A. Smit.
2. "Het Staatse Leger": Ten Raa en de Bas. (waarin andere bronnen genoemd worden o.m. Het Koninklijk Huisarchief).
3. Tekeningen gemaakt door Hoynek van Papendrecht, in het bezit van het legermuseum en gecopieerd uit: "Triomphes du Roi Louis le Grand."

Aansluitend op dit overzicht van vaandels van het staatse leger bezit de Krijgsgeschiedkundige Sectie van de Generale Staf te 's-Gravenhage een schriftuur over de vaandels van de Bataafsche Republiek. 1795 - 1806.
Die van het Koninkrijk Holland zijn afgebeeld en beschreven in "Drapeaux et Etendards des troupes allies sous le 1er Empire, Planche 4 L'infanterie du Royaume de Hollande 1806-1810", een uitgave van Plumet.
De vaandels en standaarden van het Koninkrijk der Nederlanden zijn behandeld door H. Ringoir. Kapitein der Jagers, uitgegeven bij de sectie Krijgsgeschiedenis.

Inleiding:

Historische onderscheidingstekens kenmerkten de vaandels der legers.
Het witte kruis van St. Louis, de stralende zon, en de lelievlag voor de Fransen, het kruis van St. George voor de Engelsen, de vliegende adelaar en later het ijzeren kruis voor de Pruisen, de Heilige Maagd bij Oostenrijkse, ook bij Spaanse vaandels. De oranje kleur is als kleur voor het vaandel in ons leger pas voorgeschreven sinds het Koninkrijk der Nederlanden gevormd werd. Daarvoor was die kleur voorbehouden aan de garde- en de lijfregimenten (Oranje Friesland enz.). In het begin van 80-jarige oorlog komt de kleur oranje veel op vaandels voor als representerende 's Prinsen livrei: oranje wit en blauw.
Als Nederlands Legervaandel-Kenmerk is de tekening van meer belang dan de kleur.
Zij was in de eerste tijd van het staatse leger: horizontale schuine banen of band soms blokken.
Later vertoonden alle vaandels het wapen van de generaliteit of van de Provincie waarop zij gerepatrieerd waren of voerden 's prinsen naamcijfer.
Vaak vertoonden de vaandels van het staatse leger zgn. vlammen
Opschriften treft men op de oudste vaandels aan zoals: Liever Turks dan Paaps; latere vaandels vertonen zinnebeeldige voorstellingen zoals: het alziend oog (Regiment van Kinschot), de vogel Phoenix (Regiment d'Ivoy 1709) of de pantserde arm met zwaard.
Onderling onderscheidden de regimenten zich verder door de kleur van het vaandel.
Toen Prins Willem III de oranje kleur reserveerde voor zijn garde- en lijfregimenten bepaalden de Staten van Friesland b.v. dat hun regimenten vaandels met blauwe kleur zouden voeren.
Wit was bij alle regimenten de kleur van de compagnie-colonelle, later die van het kolonelsvaandel. De regimenten (bataljons) bezaten nog een tweede vaandel met dezelfde tekening als het kolonelsvaandel maar met een andere kleur.

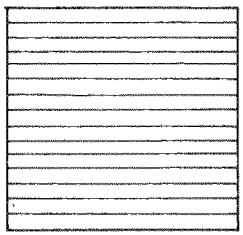
1.

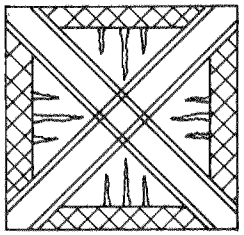
2.

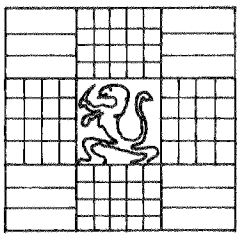
3.

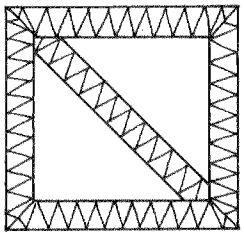
4.

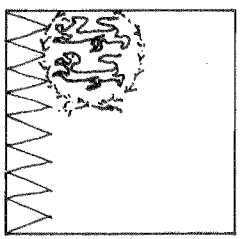
5.

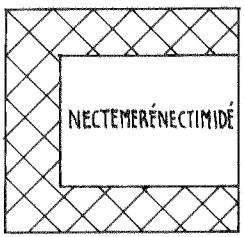

6.

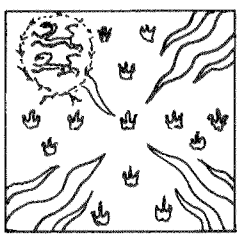
7.

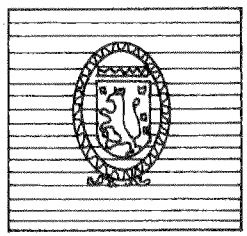
8.

Beschrijving der vaandels:

Het oudste vaandel van ons leger is het vaandel dat vloog in de compagnie (vendel) van kapitein HOBOKEN van het Regiment BERVOET, plm. 1580. Het vertoonde vijftien horizontale banen van boven naar beneden gekleurd wit, blauw, oranje en zo vervolgens.
De kleuren waren, zoals reeds opgemerkt werd, die van 's Prinsen Livrei; de volgorde oranje, wit blauw was toen nog niet vastgesteld. (figuur 1) Het volgende vaandel (figuur 2) werd ook gevoerd in het vaandel van kapitein Hoboken. Het is een zgn. overgangsvaandel vertonend een schuin kruis.
Nu voerden de Spanjaarden meestal het schuine takkenkruis over hun vaandels, bij onze legers komt dit kruis niet voor zodat dit vaandel zeer goed op een getransformeerd Spaans vaandel lijkt. Het vertoonde op een gele grond de band (zoom) langs de vier randen van blauw met rode ruiten belegd, één band van links boven naar rechts onder groen, blauw gebiesd en een band van links onder naar rechts boven oranje, blauw gebiesd (deze kleuren stempelt het tot Prinsenvaandel). In de vier gele driehoeken binnen de zoom drie rode vlammen uitgaande van die zoom. Het vaandel in figuur 3 vloog in het regiment van Olivier van den Tempel, heer van Corbeek, een Zeeuws regiment gecommandeerd door een Brabander uit de buurt van Leuven. Dat verklaart misschien de gele generaliteitsleeuw op de zwarte achtergrond in het midden van het vaandel, een Brabants partij embleem. De acht blokken op dit centrale embleem gegroepeerd vertoonden van links en rechts:

1. drie horizontale banen van boven naar onder oranje, wit, blauw.
2. 20 blokken in 4 banen van 5 respectievelijk: blauw, wit, oranje, blauw, wit,
   2e baan: oranje, blauw, wit, oranje, blauw enz. enz.
3. drie horizontale banen van boven naar onder wit, zwart, oranje.
4. 16 blokken in vier banen van 4 respectievelijk: blauw, wit, oranje, blauw,
   2e baan: oranje, blauw, wit enz. enz.
5. 16 blokken in 4 banen van 4 respectievelijk: blauw, oranje, wit, blauw,
   2e baan: wit, blauw, oranje enz. enz.
6. drie horizontale banen van boven naar onder oranje, zwart, wit
7. 20 blokken in 4 banen van 5 respectievelijk: blauw, oranje, wit, blauw, oranje,
   2e baan: wit, blauw, oranje, wit, blauw, enz. enz.
8. drie horizontale banen van boven naar onder: blauw, wit oranje.

Het volgende vaandel is een der velen "met den band". Deze eenvoudige typen van vaandels bestonden b.v. uit een wit doek met een band van links boven naar rechts onder van blauw, of een oranje vaandel met blauwe band, de band soms verlucht met halve manen en het eerder genoemde devies, soms met een meer verheven leuze beschreven zoals: Si deus pro nobis quis contra nos. Het afgebeelde vaandel in figuur 4 werd gevoerd in het regiment van Charles de Levin, heer van Famars en vertoonde een wit vaandel met zoom en band gevlamd en tegengevlamd van blauw en oranje (1580).
De volgende drie vaandels (5,6,7) zijn alle van Friese regimenten plm. 1620 allen rechtsstreeks afstammend van het regiment Rennenberg (1577), het oudste stamonderdeel van het huidige regiment Johan Willem Friso.

Figuur 5 geeft een blauw vaandel weer, aan de stokzijde oranje en witte driehoeken, links boven in het vaandel het Friese leeuwenwapen omgeven door een lauwerkrans in geel.

Figuur 6 een blauw vaandel met een brede zoom aan drie zijden van het vaandel. De zoom bestaat uit rode en gele driehoeken die witte ruiten insluiten.
Op het blauwe midden in geel het inschrift: NEC TEMERÉ NECTIMIDÉ.

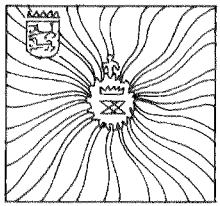
9

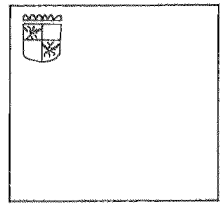
10

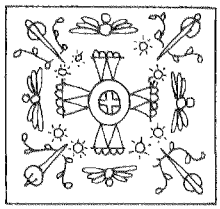
11

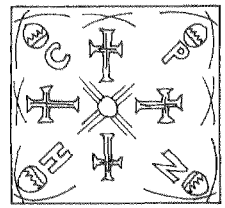
12

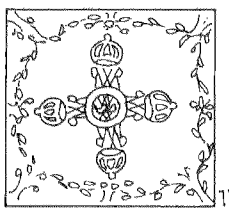
13

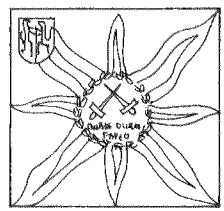
14

15

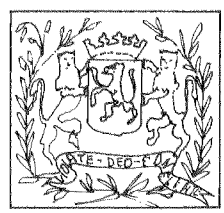
16

Figuur 7 een normaal Fries regimentsvaandel, blauw met grote gele vlammen uit de hoekpunten en kleine gele vlammen systematisch verdeeld over het vaandeldoek. Links boven in het vaandel het Friese provinciewapen in een lauwerkrans, alles in geel.

Het regiment Nassau-Friesland, later Oranje-Friesland, voerde plm. 1680 een vaandel afgebeeld in figuur 8. Het bestond uit 17 horizontale banen afwisselend blauw en geel. In het midden in een lauwerkrans het gekroonde (geel) Nassausche wapen met de gele staande leeuw en de gele blokken op een blauw veld.

Figuur 9 geeft het model weer van de vaandels van de Friese regimenten Aylva en Schwartzenberg beide plm. 1674.
Het regiment Aylva, afstammend van het regiment Rennenberg 1577 en stamonderdeel van het huidige regement Johan Willem Friso (1e regiment infanterie) voerde dit vaandel van blauw doek, bedekt met gedraaide van binnen naar buiten gaande stralen van wit. Het witte centrum is met zilver krans omgeven met zilveren embleem boven en binnen de krans. Links boven het Friese wapen is blauw en geel.
Het regiment Schwarzenberg, stamonderdeel van het 4e regiment infanterie, voerde het vaandel van rood doek. . Overigens als het regiment Aylva maar in plaats van goud zilver. Beide regimenten streden bij Seneffe, 1674.

Figuur 10 stelt het vaandel voor van het regiment Losecaat, een stamonderdeel van het 6e regiment infanterie, een Gronings regiment dat vocht in de slag bij Fleurus in 1690 (zie ons leger, 55e jaargang no. 10). Het vaandel was van groene kleur en voerde links boven het Gronings wapen. (Een in vieren gedeeld wapen met links boven en rechts onder de zwarte dubbelkoppige adelaar met groen wit schild op de borst, de adelaar op gele achtergrond.
De rechts boven en links onder kwartieren tonen de tekening en kleuren van de Friese vlag, blauwe en witte schuine banen met rode pompebladeren in het wit.

Figuur 11 vertoont het regimentsvaandel van het reg. Gardes te voet van Zijne Hoogheid, dus de garde van Prins Willem III voor hij koning van Engeland werd (1688).
Dit regiment is een stamonderdeel van de tegenwoordige Garde-Grenadiers en kan zijn orgine terugvoeren tot 1572, het jaar waarop de staten aan de Prins van Oranje een garde aanboden.
Het vaandel was van gele kleur met goud versierd en werd tot 1675 gevoerd.
In dit jaar werden de garde-vaandels oranje.
Onder de emblemen op het vaandel vallen op: de gekroonde W, de vier gestileerde degens in de hoeken, lauwerkransen en oranjeappels, alles in goud.
In het midden een blauwe band met inschrift HONY SOIT QUI MALY PENSE, het devies van de Kousebandorde, welk devies nog op de gardevaandels voorkwam tot 1795. Binnen het devies het rode kruis op wit veld. De laatste grote veldslag waar dit vaandel gevoerd werd was wederom SENEFFE, 1674.
Het volgende vaandel behoort aan het regiment Hendrik Casimir van Nassau, een Fries regiment waar steeds de Friese stadhouder de chef van was, maar dat in later jaren met andere onderdelen tot het regiment Oranje-Gelderland is gaan behoren.
Ook dit regiment vocht bij Fleurus (1690) en voerde het in figuur 12 weergegeven rode vaandel.

Op het vaandel zijn de versieringen in goud, behoudens dat de voering van de kronen licht rood zijn, de stralen van de zon in het midden zijn geel, rood gevlamd en de kruisen zijn zwart gelijnd. 's Prinsen naamcijfer, Hendrik Casimir, Prince, Nassau staat op het vaandel.
Het in figuur 13 afgebeelde vaandel behoort aan het Hollandse regiment Fagel, opgericht tijdens de Franse invasie in ons land, 1673, maar later met andere regimenten samengevoegd is het nu stamonderdeel van het regiment Limburgse Jagers (2e regiment infanterie).
Als regiment Fagel vocht het o.a. in de beroemde slag bij EKEREN, 1703, een distinctie waar slechts weinig regimenten op kunnen bogen.
Het rode vaandel vertoont in het midden de zeven pijlen van de Unie in geel, bijeen gehouden door een blauwe strik, alles op rode achtergrond omgeven door een blauwe band waarin in geel de woorden: Concordia res parvae crescunt, eendracht maakt macht.
De wapenspreuk van de republiek, die oorspronkelijk luidde: CONCORDIA RES PARVAE CRESCUNT, DISCORDIA MAXIMA DILABUNTER. Het tweede deel liet men in de door twisten geteisterde republiek wijselijk vervallen.
Om dit middenstuk viermaal 's Prinsen gekroonde naamcijfer, nu mét de R, hij was immers koning van Engeland. Alles in geel, de voering van de kroon is diep rood, de voering van de band van de kroon is hermelijn, alles omgeven door gele (goud) lauwertakken en mat acht witte vlammen uitgaande van de hoeken en midden der zijden van het vaandel.

Het volgende vaandel, figuur 14, stelt voor dat van het Gelderse regiment BEYNHEIM, stamonderdeel van het tegenwoordige regiment ORANJE-GELDERLAND (5 R.I.).
Het vaandel werd o.m. gevoerd bij de bestorming van de SCHELLENBERG (1704) tijdens MARLBOROUGH's tocht naar de Donau. Slechts twee infanterie regimenten kunnen er op bogen die veldtocht meegemaakt te hebben. Het vaandel is het Kolonelsvaandel, dus wit van kleur. In het midden twee gekruiste zwaarden in natuurlijke kleur met gele gevesten. Daaronder in zwart: DURIS DURE FRANGO; ik verbreek met staal.
Alles omgeven met gouden lauwerkrans waarvan acht rode, geel gebiesde vlammen uitgaan, linksboven het Gelderse wapen: een gehalveerd schild met links de gele staande leeuw op blauw en rechts de rode staande leeuw op wit. In de overige hoeken van het vaandel gouden lauwertakken.
Het regiment van PALLANDT, opgericht als regiment AQUILA in 1665 is stamonderdeel van de jagers later de Garde Jagers. Het was een Utrechts regiment dat o.a. bij MALPLAQUET, 1709, vocht. Het vaandel is een van de zeldzame zwarte vaandels en vertoont de gepantserde arm uit een wolk te voorschijn komend, alles in grijs, hand en zwaard in natuurlijke kleuren.
Onder het embleem een blauwe band waarop het devies in geel: PRO ARIS ET FOCES; voor altaar en haard. Het geheel omgeven door een gouden lauwerkrans, onderaan door blauw lint bijeengehouden. Uit de vier hoeken komen zwarte, geel gebiesde vlammen.
Links boven het gekroonde Utrechtse wapen in rood en wit met de rode leeuw op geel in twee kwartieren, het witte kruis op rood in de andere twee kwartieren. Zie figuur 15.
Figuur 16 toont het witte Kolonelsvaandel van het Hollandse regiment d'Yvoy, een regiment opgericht in 1672 onder de befaamde Kolonel Pain et Vin, later onder bevel getreden van Generaal Wijnand van Goor, die aan de Schellenberg sneuvelde (1704) waarop het regiment aan de Kwartiermeestergeneraal kwam, Frederik Thomas van Hangest Genlis, gezegd Ivoy waarbij het regiment de voornaamste veldtochten van de Spaanse successieoorlog meemaakte, inclusief MALPLAQUET 1709, de bloedigste slag van de 18e eeuw en de 1e Quesnoy, belegerd in 1712.
Het regiment is stamonderdeel van de Limburgse Jagers (2RI).

Het vaandel vertoont het Hollandse wapen, de rode staande leeuw op geel veld met kroon boven het wapen en leeuwen als schildhouders, alles in geel.
Hieronder een blauwe band met inschrift: VIOLATE DEO CONFIDENTE;
waakt op God vertrouwende. Het geheel omgeven door gouden lauwerkrans.

BESLUIT:

De tekeningen van de vaandels zijn schematisch.
Zo had vaandel no. 4 b.v. ronde hoeken aan de van de stok afgewende zijde.
Ook afmetingen van vaandels zijn verschillend en noem ik niet.
De kleuren werden door mij bewust niet benoemd zoals in de heraldiek geschiedt, b.v. sabel, keel, zilver voor wit enz.
Ik hoop dat deze kennismaking met onze oude vaandels de belangstelling voor deze veldtekens mag stimuleren.
Voor de Traditiecommissie, Legermuseum, sectie Krijgsgeschiedenis en de infanterieregimenten met hun eigen museum ligt hier nog een uitgebreid terrein dat mits goed geëxploiteerd een nuttige bijdrage kan leveren tot stumulering van het moreel van de troepen.

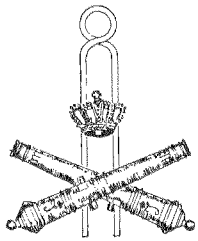

1

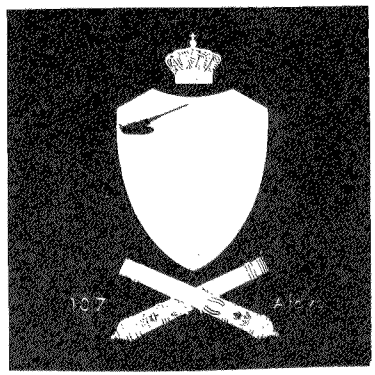

2

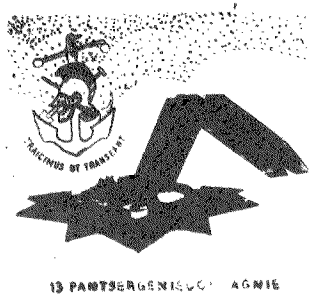
TRAICIMUS ET TRANSEANT
13 PANTSERGENIEUC AGNIE

13

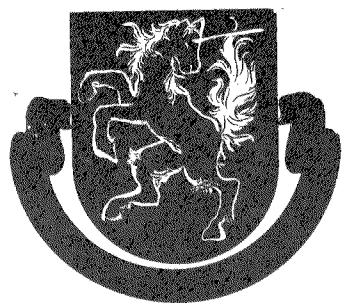

4

D CIE 13 PAINFBAT GFPI

17

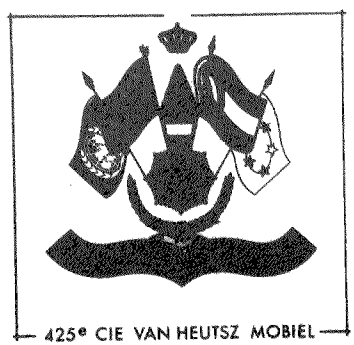
425e CIE VAN HEUTSZ MOBIEL

16

Studiekring militaire folklore.

DE EMBLEMATIEK DER PARATE EENHEDEN

door L. Verhoeff.

Officieel bestaan er geen bataljons- en afdelingsemblemen, maar men ziet ze overal in de armee: op tanks en tafelzilver, op bierpullen en borstzakken, op deuren van stafgebouwen en spatborden van drietonners. Ze kunnen zijn uitgevoerd in stijlvolle mozaïken of als eenvoudige sjablones, in smeedijzer of als plakplaatje. Er zijn statige verbeeldingen van het verleden bij en oubollige zinspelingen op het heden, wapentechnisch volkomen verantwoorde kunstwerkjes en collages van de meest uiteenlopende zaken in kleurencombinaties waar heraldici zich kreunend van afwenden. De motieven variëren van een woest aanstormende stier tot een leeuw met een butlerglimlach, van een nobele Indiaan tot ene Janus, wiens sexueel gedrag wordt gekenmerkt door laakbare overhaasting.
Een ding hebben ze echter alle gemeen: ze zijn niet officieel goedgekeurd en worden slechts in bepaalde vormen en onder bepaalde omstandigheden getolereerd.
Officieel zijn slechts de mouwemblemen die door de divisies, de legerkorpstroepen en de territoriale troepen worden gedragen en de emblemen tak van dienst die op baretten, kraagspeigels en knopen voorkomen. Niet dat over deze officiële emblematiek nu altijd eenstemmigheid bestaat. Neem bijvoorbeeld de stand van de gekruiste kanonnen in het wapenembleem van de artillerie. Men treft onder de zich deskundig achtende artilleristen rechts-over-links-fanatici en links-over-rechts-dogmatici aan en beide groepen kunnen tientallen voorbeelden noemen om hun gelijk te staven, zoals bleek uit een discussie, die in 1965 plaats vond in het blad Sinte Barbara, Orgaan van de Vereniging Officieren Artillerie.
De juiste stand staat overigens duidelijk omschreven in Landmachtorder 60022, code 57/49: de kanonnen liggen heraldisch links over rechts, dus in gewone taal rechts over links, zoals ze in het baret-embleem voorkomen (afbeeldingen 1 en 2).
Semi-officieel zou men de brigade-emblemen kunnen noemen: ze zijn (nog) niet officieel goedgekeurd, maar worden zeer algemeen gevoerd. Volledigheidshalve volgt hier een korte beschrijving.
11 Pantserinfanteriebrigade: een kop van een wild zwijn (afbeelding 3).
Tijdens een oefening van de brigade in de omgeving van Dwingeloo in 1963 werd het begraven keukenafval door mensen of dieren weer opgegraven. In de plaatselijke pers werd de schuld van de rommel gegeven aan de militairen, waarbij de aanduiding "boszwijnen" werd gebezigd. Vanwege de spreekwoordelijke moed van dit dier werd de scheldnaam tot erenaam verheven en een boszwijn werd het brigade-embleem.
12 Pantserinfanteriebrigade: een klimmende eenhoorn (afbeelding 4).
De eenhoorn is het symbool van dapperheid en strijdlust.
13 Pantserinfanteriebrigade: een rinoceros (afbeelding 5).
De rinoceros symboliseert door zijn durf, massieve bouw en dodelijke hoorn de aanvalskracht, stootkracht en vuurkracht van de brigade.
41 Pantserbrigade: een griffioen (afbeelding 6).
De griffioen is gekozen als combinatie van de Nederlandse en Duitse wapendieren, respectievelijk een leeuw en een adelaar, omdat de brigade permanent in Duitsland is gelegerd.
42 Pantserinfanteriebrigade: een ramskop in verdedigende houding (afbeelding 7).
De ramskop werd gekozen, omdat het grootste deel van de brigade is gelegerd in Drenthe, de heideprovincie en in navolging van het embleem van het eveneens uit Drenthe afkomstige O.V.W.-bataljon 1-1 R.I.

3

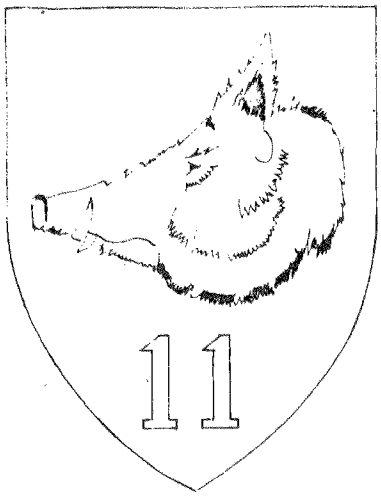

6

8

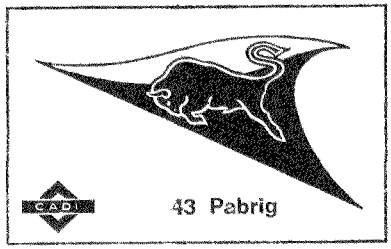

11

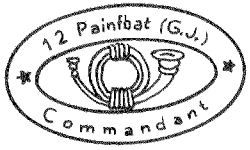

5

BLAD VOOR 13e PANTSER INFANTERIEBRIGADE

de "Ramskopkoerier"

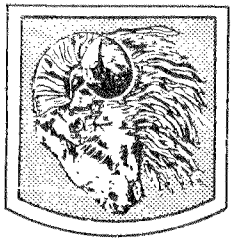

7

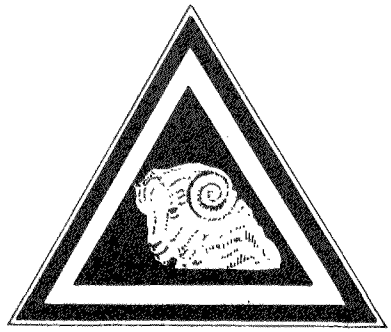

42 PANTSERINFANTERIEBRIGADE

43 Pantserbrigade: een aanvallende bison op een pijlpunt (afbeelding 8).
De bison stelt de stootkracht, de pijlpunt de snelheid voor.

In de jaren 1945 tot 1950 hebben in Indonesië wel officieel erkende emblemen bestaan voor bataljons en afdelingen en voor kleinere eenheden, tot pelotons toe.
Deze werden ontworpen door de militairen van de betrokken eenheid en konden voor goedkeuring worden aangeboden aan de Legercommandant, ingevolge diens rondschrijven van 18 april 1946, nummer 1120. Uit deze periode stammen emblemen als de demonenkop van de Y-Brigade (afbeelding 9), die herinnerde aan het verblijf op Bali ("Het Eiland der Demonen") en de muur met zes kantelen van 3-10 R.I. (afbeelding 10), zinspeling op de bewakingstaak van het bataljon en het aantal van zes compagnieën. Een complete beschrijving van alle emblemen uit de tijd na de oorlog in Indonesië werd opgesteld door onze leden B.C. Cats en C. van Ekeris onder de titel Heraldiek in de tropen, welk boek tot op heden helaas nog niet is uitgegeven. Het heeft de samenstellers heel wat speurwerk gekost eer het hele bestand aan emblemen was geïnventariseerd en alle details met betrekking tot ontwerpers, uitvoeringen, betekenissen der motieven en andere bijzonderheden waren vastgelegd. De meeste moeilijkheden kwamen voort uit het feit, dat destijds weinig aan de documentatie van deze materie was gedaan.

In de huidige militaire samenleving komen dergelijke emblemen ook in allerlei soorten voor, maar ook nu ontbreekt enigerlei documentatie over de bijen en bokken, duivels en dinosaurussen, olifanten en obelixen, die de boeiende bevolking vormen van de onofficiële militaire heraldiek. Daarom werd in begin 1971 met toestemming van de legerkorpscommandant, de luitenant-generaal der cavalerie J.A.C. Bartels, een enquête gehouden om gegevens over dit soort emblemen te verzamelen. In februari 1971 werd een aantal vragen voorgelegd aan de commandanten van alle bataljons/afdelingen en zelfstandige compagnieën/eskadrons/batterijen, alsmede aan de commandanten van de samenstellende compagnieën der geneeskundige-dienst-, intendance-, technische-dienst-, transport- en treinenbataljons, omdat deze compagnieën veelal een min of meer zelfstandig karakter hebben. De enquête vragen luidden als volgt.

1. Om welke eenheid of eenheden handelt het hier?
2. Welk embleem wordt door de eenheid gevoerd?
3. Waarom werd dit embleem gekozen?
4. Behoort er bij het embleem een wapenspreuk? Hoe luidt deze?
5. Wanneer en door wie werd het embleem ontworpen en/of getekend? Waren er ook andere ontwerpen?
6. Wordt dit embleem wel eens op de uniform gedragen? In welke vorm? Uitsluitend bij de gevechtstenue of ook op het veld-/dagelijks tenue?
7. Worden er van het embleem schildjes, wandbordjes, tafelstandaardjes of vaantjes gemaakt?
8. Bevindt het embleem zich aan of in het gebouw, waarin de eenheid is gelegerd? Hoe is het dan uitgevoerd?
9. Wordt het embleem op voertuigen of geschut aangebracht? Waar? Hoe geschiedt dit?
10. Komt het embleem ook op andere zaken voor, zoals bierglazen, sleutelringen, asbakken, lepeltjes, menukaarten, kerstkaarten, briefpapier?
11. Worden er spotnamen aan dit embleem gegeven of zijn er grappige zinspelingen op de voorstelling?
12. Heeft u wellicht nog andere vermeldenswaardige bijzonderheden over het embleem?

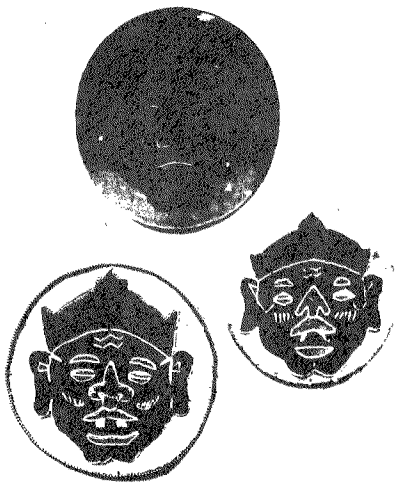

9

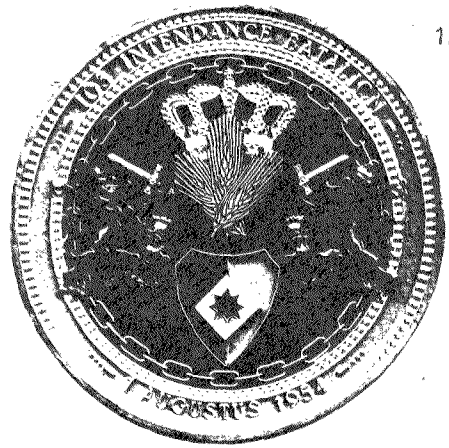

12

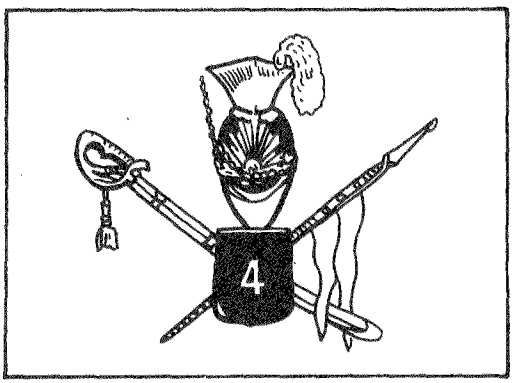

14

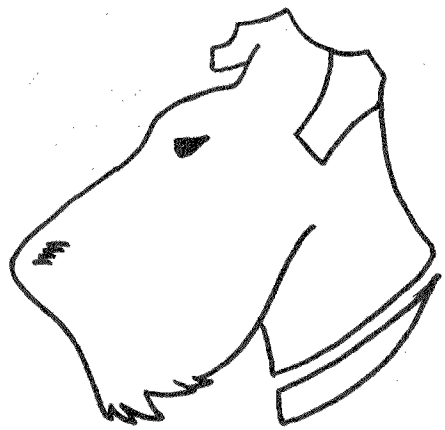

18

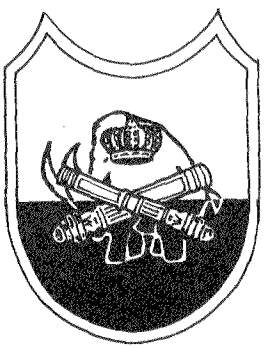

19e Afdeling Veldartillerie t'Harde

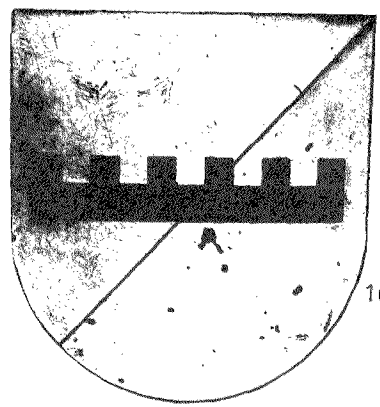

10

15

In totaal werd tachtig procent van de vragenlijsten ingevuld terugontvangen.
Van de twintig procent der eenheden die ook na herhaald verzoek niet reageerden zijn er enkele, waarvan uit andere bron gegevens ter beschikking kwamen. Van de bataljons/afdelingen verklaarden er veertien over geen eigen (onofficieel) embleem te beschikken. Het is niet verwonderlijk, dat hierbij de bataljons/afdelingen voorkomen, die als enig paraat onderdeel van een regiment of korps te boek staan, te weten de bataljons van de Garderegimenten Grenadiers, Jagers en Fuseliers Prinses Irene (respectievelijk 11, 12 en 13 Pantserinfanteriebataljon), die als enige eenheden het betrokken regimentsembleem voeren (afbeelding 11) en de 11 Afdeling Rijdende Artillerie, die als enige veldartillerieëenheid een blauwe ondergrond met gele rijderslis heeft voor het wapenembleem der veldartillerie (afbeelding 1). Van de compagnieën/eskadrons/batterijen waren er twintig, die verklaarden geen eigen embleem te voeren (drie ervan zijn met het ontwerpen van een embleem bezig), inbegrepen de 101 Militaire-inlichtingendienstcompagnie, die als enige eenheid het embleem van de militaire inlichtingendienst voert. Daartegenover bleek een dertiental compagnieën, die niet apart waren aangeschreven, behorend tot 12, 17 en 42 Pantserinfanteriebataljon en 106 Verbindingsbataljon wel aparte emblemen te hebben en dat er zelfs pelotons zijn, met een eigen embleem: 101 *Peloton Vierlingmitrailleurs* en 106 *Technische-dienst-bergingspeloton*.
Veel inzenders waren zo vriendelijk een of meer voorbeelden of afbeeldingen van het embleem in te sturen. De record inzending was die van de 19 Afdeling Veldartillerie, die negen realia inzond. Er waren echter ook twee inzendingen die verwezen naar een bijlage, die na herhaald en voortgezet onderzoek niet bijgelegd bleek te zijn!

Uit de resultaten van de enquête is gebleken, dat het moeilijk is om precies te omschrijven wat een embleem is. Meestal wordt eronder verstaan: een niet te ingewikkeld symbool, dat kenmerkend is voor de eenheid en dat als herkenningsteken of uit commemoratief oogpunt wordt gebruikt. Voorbeelden van dit soort emblemen zijn de zojuist getoonde brigade-emblemen. Het herkenningsteken kan van een dusdanig simpele aard zijn, dat men het niet als een embleem aanmerkt. Zo verklaarde de 105 Plaatbrugcompagnie geen embleem te voeren, maar uit de beantwoording van vraag 10 van de enquête blijkt, dat men bierpullen en reversspeldjes heeft met de afbeelding van het brugtransportvoertuig, dat kenmerkend is voor deze compagnie: in feite is dit dus een embleem.
Ook wordt het woord embleem gebruikt in de betekenis: wapenschild, -tegel of -wandbord. De bekendste soorten zijn de geglazuurde tegels, die worden vervaardigd door de Centrale Werkplaats Instructiemiddelen te Breda (afbeelding 2) en de in plastic geperste reliëfs, op een bordje in een klassieke schildvorm, die gemaakt worden door de firma Thermoplastics te Vlaardingen (afbeelding 12). In deze soort emblemen komt dan dikwijls een aantal motieven voor, die afzonderlijk als embleem zijn te beschouwen. Een voorbeeld van zo een samengesteld embleem is dat van het 103 Intendancebataljon, dat een combinatie is van de emblemen van de Koninklijke Landmacht, de Legerkorpstroepen, de Intendance en de Intendancestaf (afbeelding 12). Soms komen bij een eenheid emblemen van beide soorten voor.
Zo heeft de 13 Pantsergeniecomapgnie als enkelvoudig embleem een bever, maar voert daarnaast een tegel (afbeelding 13), waarop voorkomen de gecombineerde emblemen van het 1 Regiment Genietroepen (Pioniers) en het 2 Regiment Genietroepen (Pontonniers), een sappeurshelm met schop, houweel en anker, naast een vestingwerk met een brugleggende tank en de naam van de eenheid op een baileybrugpaneel. Verder komt het voor, dat de eenheid een vrij ingewikkeld embleem voert op het briefpapier of het wandbord, terwijl een van de samenstellende motieven wordt aangewend op plaatsen waar eenvoud is geboden, bijvoorbeeld op voertuigen of reversspeldjes.

Het 11 Verkenningsbataljon heeft, als verschillende andere cavalerieëenheden, een embleem, waarin een hoofddeksel, een lans, een sabel en een sabeltas voorkomen (afbeelding 14), maar op het reversspeldje ziet men alleen het hoofddeksel.
De 19 Afdeling Veldartillerie had oorspronkelijk een ingewikkeld embleem, waarin beide soorten wapens, houwitser van 8 inch en raketlanceerinrichting van 762 mm. waren opgenomen. Later is men overgegaan tot een eenvoudiger embleem (afbeelding 15), mede in verband met de reorganisatie tot uitsluitend houwitserafdeling, welk embleem bestaat uit het officiële artillerieëmbleem op de contouren van een mammoet. Deze laatste figuur is de enige, die op de voertuigen wordt gesjabloneerd.
In deze verhandeling wordt aandacht geschonken aan beide genoemde soorten emblemen.
Twee andere soorten embleemtegels worden buiten beschouwing gelaten. In de eerste plaats de tegels, die uitsluitend officiële emblematiek of banistiek vertonen, zoals die van de 425 Compagnie Van Heutsz (afbeelding 16), welke tegel het officiële regimentsembleem draagt, met het embleem van het Koninklijk Nederlands-Ind(ones)isch Leger, geflankeerd door de vlag van de Verenigde Naties, het vaandel van het Regiment Infanterie Van Heutsz, de vlag van het Nederlands Detachement Verenigde Naties met gevechtslinten en de vlag van Suriname. Ook worden niet behandeld de tegels, die ter herinnering aan bepaalde gebeurtenissen worden gemaakt, zoals de tegel, die de lichting 1967-5 van de B-Compagnie van het 13 Pantserinfanteriebataljon liet maken ter herinnering aan de diensttijd (afbeelding 17). Hierop ziet men de namen van de oefeningen, waaraan men had deelgenomen, een gepantserd personeelsvoertuig, de helm van de ceremoniële tenue en het silhouet van de Ridderzaal te 's-Gravenhage als uitbeeldingen van de erewacht op Prinsjesdag en het invasiekoord van de Koninklijke Nederlandse Brigade Prinses Irene. Tegels als hier bedoeld ontstaan dikwijls in opdracht van messbesturen, officiers- en onderofficiersverenigingen, ter gelegenheid van diners, wedstrijden, reünies en dergelijke.

De meeste van dit soort emblemen zijn vrij jong: het gros dateert van na 1960.
Er zijn enkele oudere. Uit de tijd na 1945 in Indonesië stammen de emblemen van het 42 Verkenningseskadron (het idee is althans hetzelfde als van het embleem van het 42 Eskadron Pantserwagens, dat in 1949 ontstond), van het 43 Verkenningseskadron en van de 44 Afdeling Veldartillerie (overgenomen van de 7 Afdeling Veldartillerie O.V.W.)
Het oudst, voor zover kon worden nagegaan, is het embleem van de 101 Artilleriemeetafdeling, dat reeds in 1931 of 1932 werd ontworpen.

Veel eenheden hebben, zoals reeds is betoogd, een embleem, dat een variant is op een officieel embleem of een combinatie van twee of meer officiële emblemen, al dan niet met vereenvoudigingen of toevoegingen. De overige emblemen kan men, met wat goede wil, naar het voornaamste erin voorkomende motief verdelen in de volgende groepen: uitbeelding van de naam of aanduiding, van de bijnaam of codenaam of van een populaire uitdrukking of slagzin; zinspeling op een persoon of episode uit het militaire verleden, op de locatie of op de taak of wijze van optreden; een afbeelding van een of meer uitrustingsstukken, een uniform of deel daarvan of van een mascotte; ontlening aan het embleem van een andere eenheid. Natuurlijk zijn er combinaties van twee of meer van bovenstaande motievensoorten mogelijk.
Door het onofficiële karakter van deze emblemen kan het voorkomen, dat ze geruisloos worden gewijzigd. een voorbeeld is het embleem van de 107 Afdeling Veldartillerie.

De afdelingscommandant verwees in zijn antwoord op de enquête naar een tegel, die zijn voorganger reeds eerder aan mij had geschonken (afbeelding 2) en waarop de gecombineerde emblemen van de veldartillerie en de legerkorpstroepen voorkomen, waarbij in het laatste embleem een vakje is uitgespaard, waarin het silhouet van het kanon van 175 mm. Echter bleek het embleem te zijn vervangen door een heel ander.
Zelfs kunnen deze emblemen in de vergetelheid verdwijnen. De commandant van het 101 Tankbataljon, een goede vriend van de enquêteur, meldde dat het hem bijzonder speet, dat nu juist zijn eenheid geen onofficieel embleem had. Maar een andere goede vriend, die vroeger bij het bataljon had gediend, wist te vertellen, dat er wel zo een embleem had bestaan. (afbeelding 18)

(Wordt vervolgd. Auteursrechten voorbehouden aan de schrijver).

Afbeeldingen.

1. Embleem op een menukaart van de 11 Afdeling Rijdende Artillerie. Grootste afmetingen 25 x 30 mm. N.B.: de kanonnen zijn hier andersom opgesteld.
2. Embleemtegel van de 107 Afdeling Veldartillerie. Afmetingen: 15 x 15 cm. Kleuren: legerkorpsembleem rood, wit en blauw met oranje ster, kanonnen goud, kroon goud met rode voering, zoom en linkerbovenhoek legerkorpsembleem goud, kanonsilhouet en achtergrond zwart, onderdeelsnaam rood. N.B.: de kanonnen zijn hier opgesteld als in het officiële embleem.
3. Schets van het embleem van de 11 Pantserinfanteriebrigade.
4. Embleemtegel van de 12 Pantserinfanteriebrigade. Afmetingen: 15 x 15 cm. Kleuren: een hoorn goud met zilveren manen en staart op blauw wapenschild, letters zwart op goud, achtergrond gebroken wit.
5. Kop van de brigadekrant van de 13 Pantserinfanteriebrigade. Grootste afmetingen: 5 x 12,5 cm.
6. Plakplaatje van de Nederlandse troepen in Duitsland met de griffioen van de 41 Pantserbrigade. Afmeting: 7 cm. middellijn. Kleuren: witte, zwart omrande griffioen met rode bek, tong en nagels tegen groene kantelen en blauwe lucht, zwarte letters op witte achtergrond.
7. Kop van de brigadekrant van de 42 Pantserinfanteriebrigade. Grootste afmetingen van het schild: 42 x 44 mm. Daarnaast ter vergelijking het mouwembleem van het O.V.W.-bataljon 1-1 R.I.
8. Suikerzakje van de Cantinedienst met het embleem van de 43 Pantserbrigade. Afmetingen van de omlijsting: 70 x 44 mm. Kleuren: blauw op wit.
9. Drie verschillende uitvoeringen van het embleem van de Y-Brigade. Rechts de eerste, primitief geborduurde uitvoering, onder de beter geborduurde en boven de uitvoering in geëmailleerd metaal. Afmetingen respectievelijk 56, 64 en 68 mm. middellijn. Kleuren: zwarte kop, rode muts, grijze achtergrond.
10. Metalen mouwschild van 3-10 R.I. Afmetingen: 6 x 7 cm. Kleuren: muur zwart op groen en witte achtergrond.
11. Briefstempeltje van het 12 Pantserinfanteriebataljon. Grootste afmetingen: 46 x 28 mm.
12. Embleemschild van het 103 Intendancebataljon. Afmeting: 11,5 cm middellijn. Kleuren: korenaren geel, kroon goud met blauwe en rode edelstenen, leeuwen oranje met gouden tong, kroon, pijlenbundel en gevest, zwaard zilver, achtergrond bruinrood, ketting goud, parelranden zilver, letters goud op blauw, gouden buitenrand, legerkorpsembleem rood, wit en blauw met oranje ster.

13. Ontwerp voor een embleemtegel voor de 13 Pantsergeniecompagnie. Afmetingen: 14 x 14 cm. Kleuren: pioniers-/pontonniersembleem geel met bruin omrand tegen blauwgespikkelde lucht, brugleggende tank groen met zwart, vestingwerk bruin met blauw, naam zwart op geel brugpaneel.
14. Plakplaatje van het 11 Verkenningseskadron. Afmetingen: 8,5 x 6,5 cm. Kleuren: pluim zilver, kokarde oranje, chapskabol geel met groene rand, beslag en vangsnoer goud, rest chapska zwart, bovenste baan lansvaantje rood, rest zwart en wit op donkerblauwe achtergrond.
15. Visitekaartje van de 19 Afdeling Veldartillerie. Afmetingen: 14 x 9 cm. Kleuren: cijfers en hoofdletters rood, overige letters zwart, kanonnen, kroon en schildrand goud, achtergrond rood/zwart, mammoet zwart/rood.
16. Embleemtegel van de 425 Compagnie Van Heutsz. Afmetingen: 15 x 15 cm. Kleuren: kroon, emblemen, vaandel en vlaggen in de voorgeschreven kleuren, lauwertak groen met zwart geweer en gouden klewang, naamlint zwart met oranje rand en witte letters, achtergrond wit met zwart onderschrift.
17. Herinneringstegel van de lichting 1967-5 in de B-Compagnie van het 13 Pantserinfanteriebataljon. Afmetingen: 15 x 15 cm. Kleuren: koord oranje met blauw, koppel geel *met oranje gesp en zwarte letters, gevechtsvoertuig groen, silhouet wit-blauw,* helm zwart met gele punt en ster.
18. Schets van het voormalig embleem van 101 Tankbataljon.

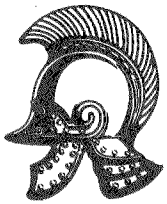

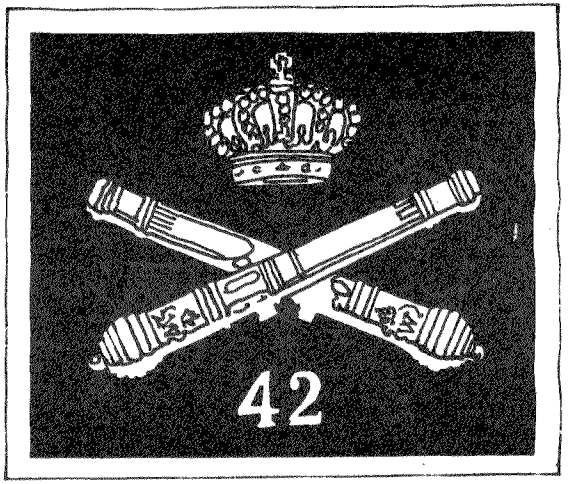
42

21

ORANJE GELDERLAND
45 PAINFBAT

19

25

108 LTT CIE
NIL NORIS ARDUUM
PRETTIGE FEESTDAGEN

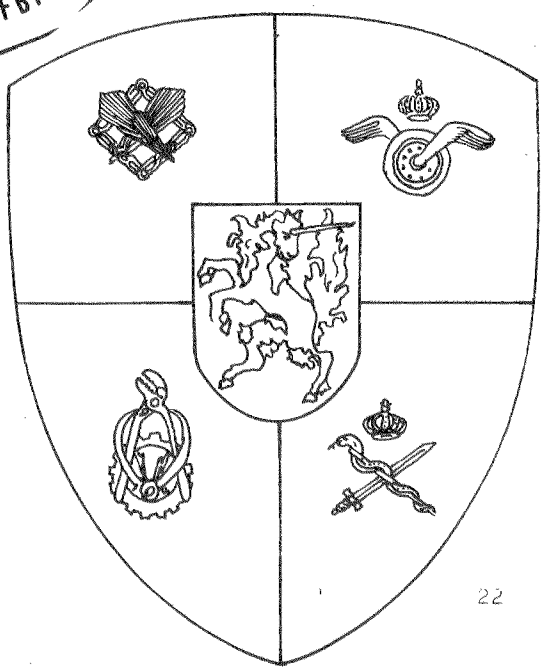

22

Studiekring militaire folklore

DE EMBLEMATIEK DER PARATE EENHEDEN (II)

door L. Verhoeff.

De eerste groep emblemen omvat die welke een variant op een officieel embleem of een combinatie van twee of meer officiële emblemen vertonen.

45 Pantserinfanteriebataljon: een pauw (afbeelding 19).
Het bataljon behoort tot het Regiment Infanterie Oranje Gelderland, in welks regimentsembleem de witte pauweveren voorkomen uit het helmteken van de Hertogen van Gelre. De pauw is verder, vanwege de oogvormige figuren in zijn staartveren, van oudsher het symbool van opmerkzaamheid en oplettendheid.

12 Afdeling Veldartillerie: het wapenembleem van de veldartillerie met een wiel tussen de gekruiste kanonnen, vergezeld van de naam van de afdeling.

41 en 42 Afdeling Veldartillerie: het wapenembleem van de veldartillerie, vergezeld van het nummer van de afdeling (afbeelding 20).

11 Pantsergeniecompagnie: een sappeurshelm op een wapenschild (afbeelding 21).
De sappeurshelm werd ontleend aan het wapenembleem van de genie, de zwarte kleur duidt op de pantsering. Het gele schild verbeeldt een strakgespannen bisonvel, destijds een uitrustingsstuk van het muziekkorps.

107 Radio- en Luchtsteunverbindingscompagnie: een combinatie van het wapenembleem van de verbindingsdienst en het embleem van de legerkorpstroepen, vergezeld van een paar vleugels.
De vleugels duiden op de samenwerking met de Koninklijke Luchtmacht als Air Support Signal Unit.

12 Treinenbataljon [1]: een combinatie van de dienstvakamblemen van aan- en afvoertroepen, geneeskundige dienst, intendance en technische dienst, met het brigadeëmbleem (afbeelding 22).
Het gedragen worden van het brigadeembleem door de dienstvakemblemen symboliseert de ondersteunende taak van het treinenbataljon.

41 Treinenbataljon: als 12 Treinenbataljon.

11 Geneeskundige Compagnie: een esculaapstaf op een schild met een kruis (afbeelding 23).

12 Geneeskundige Compagnie: het dienstvakembleem van de geneeskundige dienst met daarop een schild met het brigadeëmbleem (afbeelding 24).

177 Ziekenautocompagnie: het dienstvakembleem van de geneeskundige dienst, waarin de lauwerkrans is vervangen door een jeep met zeven ziekenauto's.

107 en 108 Lichte Transportcompagnie: een combinatie van het dienstvakembleem van de aan- en afvoertroepen en het legerkorpsembleem (afbeelding 25).

1) In de namen van de treinenbataljons en hun samenstellende compagnieën heb ik de aanduiding (pantser (infanterie)) brigade - weggelaten.

31

34

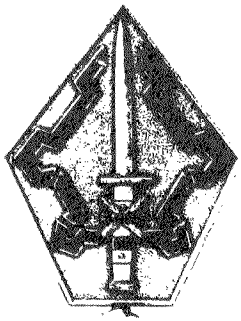

37

33

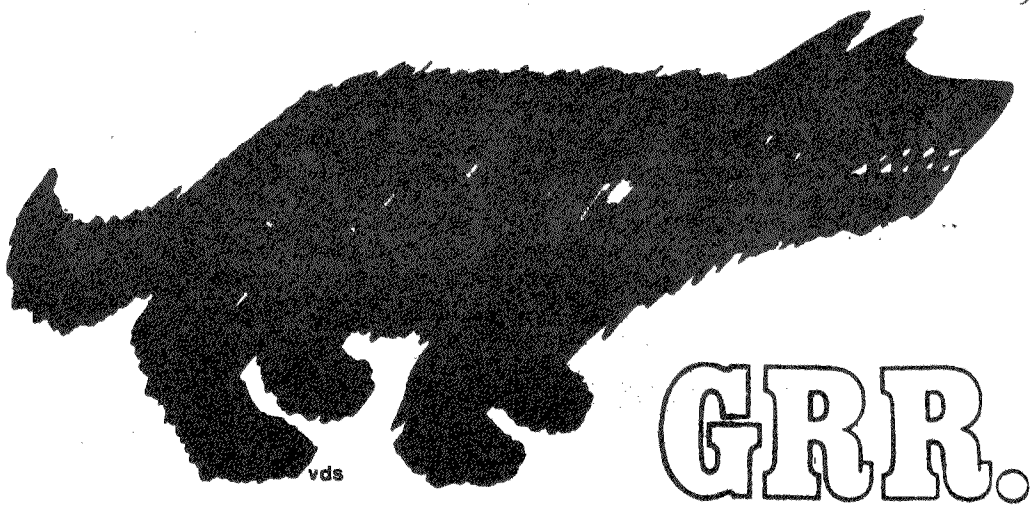

GRR..

Tweede groep emblemen: uitbeelding van de naam of aanduiding.

A-Compagnie - 17 Pantserinfanteriebataljon: de Franse stripfiguur Asterix (afbeelding 26).
Uitbeelding van de letter A.

C-Compagnie - 17 Pantserinfanteriebataljon: een crab (afbeelding 26).
Uitbeelding van de letter C!

101 Tankbataljon: een gekroonde letter A (afbeelding 27).
Het bataljon behoort tot het Regiment Huzaren Prins Alexander en voert geen echt bataljonsembleem, maar het briefpapier vertoont de letter A met een prinsekroon.

101 Peloton Vierlingmitrailleurs: de vier Heemskinderen op het ros Beyaert (afbeelding 28).
Uitbeelding van het woord vierling, hoewel de vier zonen van Ridder Haymon strikt genomen geen vierling waren.

101 Nucleaire, Biologische en Chemische Compagnie: de naamsaanduiding 101 Genie NBC Cie in de silhouet van een sappeurshelm (afbeelding 29).
De sappeurshelm werd ontleend aan het wapenembleem van de genie.

107 Kipautocompagnie: een kip in militair uniform (afbeelding 30).
Uitbeelding van de eerste lettergreep van de naam en van de vrijheid en zelfstandigheid der diverse detachementen, die binnen de compagnie optreden.

Derde groep emblemen: uitbeelding van de bijnaam of codenaam.

Pantserondersteuningscompagnie - 12 Pantserinfanteriebataljon: een beer (afbeelding 31).
De leden van deze compagnie worden de Ostberen genoemd (ost = ondersteuning).
De naam stamt uit de tijd, dat de mortier van 4,2 inch in de bewapening was, welk wapen in draaglasten moest worden vervoerd, waarvoor stevig gebouwde mortieristen nodig waren.

B-Compagnie - 17 Pantserinfanteriebataljon: een uil (afbeelding 26).
Deze eenheid torst de bijnaam: De Fabeltjescompagnie, welke bijnaam wordt uitgebeeld door Mijnheer de Uil van de televisieserie De Fabeltjeskrant. (Het embleem is sinds kort gewijzigd in de bekende stripfiguur Ollie B. Bommel en hoort dus nu, met de emblemen van de A- en C- Compagnie in de vorige groep thuis).

Pantserondersteuningscompagnie - 42 Pantserinfanteriebataljon: een specht met handjes (afbeelding 32).
Het bataljon droeg voorheen de codenaam Specht; de spechtfiguur is die van de Amerikaanse tekenfilmserie Woody Woodpecker. De handjes zijn nodig om te kunnen gooien of een zeker vingergebaar te maken. Men heeft het plan dit embleem tot bataljonsembleem te maken.

434 Compagnie Van Heutsz: een waakhond (afbeelding 33).
De militairen van deze compagnie worden de Waakhonden van Van Heutsz genoemd.
Bovendien wordt het leven bij de compagnie, vanwege de vele malen oefenalarm en contraappels, als een hondeleven ervaren. Het embleem sierde voor de eerste maal een kaartje, waarmede de lichting 1969-2 kennis gaf van het verlaten van de dienst; de tekst van het kaartje luidde: De waakhonden van 69-2 worden weer burger, hoor!

101 Tankbataljon: een kop van een terrier (afbeelding 18).
Het bataljon droeg enige tijd de codenaam Terrier. Dit embleem is in vergetelheid geraakt.

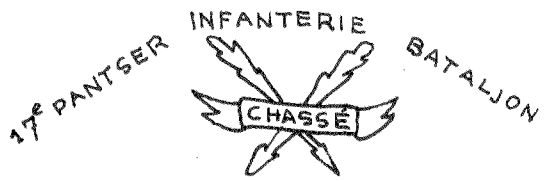

SSV-CIE

A-CIE

B-CIE

C-CIE

PAOST-CIE

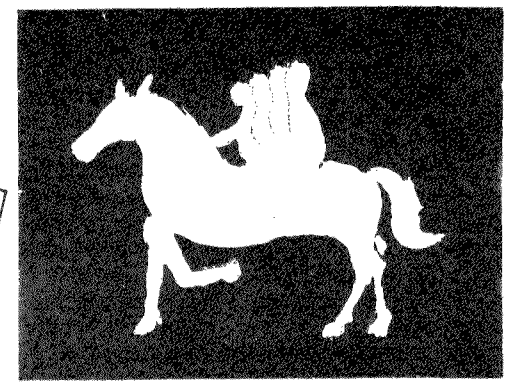

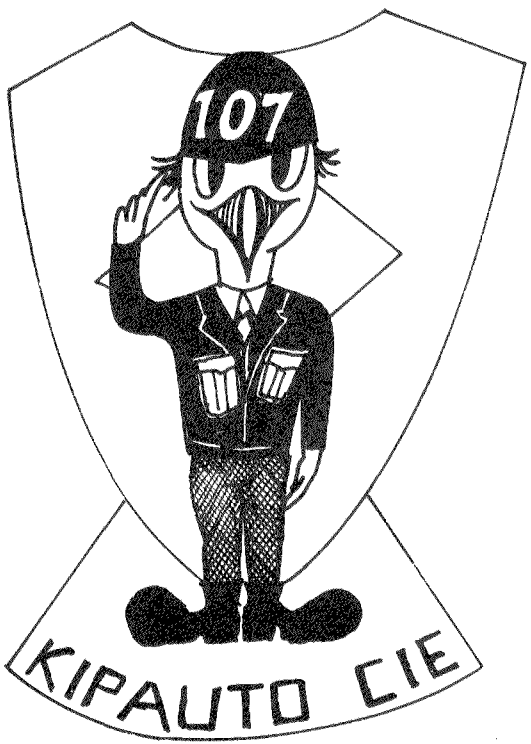

116 Cantinedienstcompagnie: een aap in uniform (afbeelding 34).
De leden van deze compagnie staan bekend als de Gematste Apen.

129 Munitieaanvullingsplaatscompagnie: een tijgerkop.
De leden van deze compagnie staan bekend als de Munitietijgers. De commandant die het embleem invoerde had in Indonesië gediend bij de T-Brigade, die een tijgerkop als embleem had. De woedende uitdrukking van de tijgerkop geeft de verbeten wil weer, om de munitiebevoorrading onder alle omstandigheden doorgang te doen vinden.

Vierde groep emblemen: uitbeelding van een populaire uitdrukking of slagzin.

Pantserondersteuningscompagnie - 17 Pantserinfanteriebataljon: een hand (afbeelding 26).

Bij deze compagnie lopen de zaken wel eens uit de hand oftewel gieren uit de klauwen. Andere verklaringen spreken echter van de uitbeelding van kracht of een afwijzend vingergebaar.

163 Verbandplaatscompagnie: een narrekop (joker) (afbeelding 35).
De compagnie wordt ingezet voor allerlei werkzaamheden, waarvoor men niet is opgeleid en men voelt zich dan voor joker staan.

112 Gemengde-intendanceaanvullingsplaatscompagnie: een gevleugelde sleutel.
Tijdens een grote oefening ontstond de slagzin: Doeltreffend, altijd en overal.
Deze wordt uitgebeeld door een sleutel, het bondgenootschappelijk teken voor bevoorradingseenheden, welke van vleugels is voorzien.

41 Herstelcompagnie: een haas met een bacosleutel in zijn poot (afbeelding 36).
De compagnie is altijd het haasje: ze moet met oefeningen mee en daarvoor en daarna heeft ze een vergroot reparatieaanbod te verwerken.

Vijfde groep emblemen: zinspeling op een persoon of episode uit het militaire verleden.

43 Pantserinfanteriebataljon: een bajonet met op het gevest het embleem van het Regiment Infanterie Chassé en het bataljonsnummer, tegen een vestingplattegrond met vijf bastions (afbeelding 37).
Het bataljon behoort tot het Regiment Infanterie Chassé, dat zijn naam ontleent aan de generaal David Hendrikus Chassé (1765-1849). Deze liet in de Slag bij Waterloo in 1815 een bajonetaanval uitvoeren, waardoor hij de bijnaam Generaal Bajonet verwierf. Later verdedigde hij van 19 november tot 23 december 1832 de Citadel van Antwerpen met 5000 man tegen een Frans expeditieleger van 60.000 man.

47 Pantserinfanteriebataljon: een jachthoorn.
Het bataljon behoort tot het Regiment Infanterie Menno van Coehoorn, dat zijn naam ontleent aan de vestingbouwer, generaal Menno baron van Coehoorn (1641-1704). Daarom wordt als bataljonsembleem soms het complete wapen van het geslacht Van Coehoorn gebruikt, soms alleen de hoorn uit dit wapen, welke zinspeelt op de familienaam en ook in het regimentsembleem voorkomt.

11 Tankbataljon: een springende bok op een sabeltas (afbeelding 38).
Het bataljon behoort tot het Regiment Huzaren Van Sytzama, welk regiment afstamt van het Regiment Dragonders Van Sytzama, dat in de Slag bij Waterloo in 1815 vocht onder het commando van de luitenant-kolonel Christiaan M. Lechleitner. Deze werd bij een charge tegen Franse kurassiers dodelijk gewond. Aan het wapen van deze eerste oorlogsaanvoerder, een zwarte bok op een gouden vel, werd het bataljonsembleem ontleend.

101 TANKBATALJON
PRINS ALEXANDER

27

11E TANKBATALJON

38

32

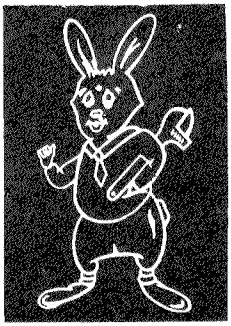

36

35

23

24

Bij de uit het oogpunt van heraldische regels noodzakelijke wijziging van de kleur zwart in een metaalkleur werd zilver gekozen, omdat dit de traditionele metaalkleur van de cavalerie is.

(Wordt vervolgd. Auteursrechten voorbehouden aan de schrijver).

Afbeeldingen.

19. Embleemschildje van het 45 Pantserinfanteriebataljon. Grootste afmetingen: 9,5 x 10 cm. Kleuren: pauw wit op zwart, letters zwart op oranje, rand wit.
20. Plakplaatje van de 42 Afdeling Veldartillerie. Afmetingen: 10,5 x 9 cm. Kleuren: kanonnen en nummer goud, kroon goud met rode voering, achtergrond zwart met rode rand.
21. Plakplaatje van de 11 Pantsergeniecompagnie. Afmetingen: 7 x 10 cm. Kleuren: zwarte helm en geel schild op gebroken witte achtergrond.
22. Plakplaatje van het 12 Treinenbataljon. Grootste afmetingen: 10 x 12 cm. Kleuren: dienstvakemblemen goud op respectievelijk rood, blauw, zwart en groen, brigade-embleem zilver met goud omlijnd op blauw.
23. Vignetje van de 11 Geneeskundige compagnie. Grootste afmetingen: 26 x 34 mm.
24. Vignetje van de 12 Geneeskundige Compagnie. Afmeting: 25 mm middellijn.
25. Kerstkaart van de 108 Lichte Transportcompagnie. Afmetingen 8 x 11 cm.
26. Kop van een mededelingenblad van het 17 Pantserinfanteriebataljon met de emblemen van de vijf compagnieën. Afmetingen embleempjes: 20 mm middellijn.
27. Vignet op het briefpapier van het 101 Tankbataljon. Afmetingen van de letter: 15 x 20 mm. Kleur: rood.
28. Sjabloon van het 101 Peloton Vierlingmitrailleurs. Grootste afmetingen: 7 x 5 cm.
29. Sjabloon van de 101 Nucleaire, Biologische en Chemische Compagnie. Grootste afmetingen: 9 x 11,5 cm.
30. Smeedijzeren embleem aan het legeringsgebouw van de 107 Kipautocompagnie.
31. Plakplaatje van de Pantserondersteuningscompagnie - 12 Pantserinfanterie bataljon. Afmeting: 10 cm middellijn. Kleuren: beer bruin met wit, baret groen met gele achtergrond (embleem van het Regiment Garde Jagers), knots geel, onderschrift groen, opschrift zwart op rode achtergrond met witte rand.
32. Figuur op een prijsvaantje van de Pantserondersteuningscompagnie - 42 Pantserinfanterie-bataljon. Afmetingen vaantje zonder koord en franje: 8 x 16 cm. Kleuren: kop en staart rood, lijf blauw, snavel en poten bruin, bom zwart met rode vlam.
33. Plakplaatje van de 434 Compagnie Van Heutsz. Afmetingen: 21 x 10 cm. Kleuren: zwart en oranje.
34. Sjabloon van de 116 Cantinedienstcompagnie. Grootste afmetingen: 7 x 9 cm.
35. Vignetje van de 163 Verbandplaatscompagnie. Grootste afmetingen: 12 x 15 mm.
36. Figuur op een prijsvaantje van de 41 Herstelcompagnie. Afmetingen vaantje: 13 x 25 cm. Kleuren: geel op zwart.
37. Opstand van een bureaustandaard van het 43 Pantserinfanteriebataljon. Grootste afmetingen: 8 x 6,5 cm. Kleuren: citadelcontouren rood op wit metaal.
38. Vignet op het briefpapier van het 11 Tankbataljon. Grootste afmetingen: 16 x 22 mm. Kleuren: blauw op wit.

54. Sjabloon van de 123 Brandstofvoorzieningscompagnie.
Grootste afmetingen: 11 x 12,5 cm.
55. Ontwerp voor een embleembord van de 146 Werktroepencompagnie.
Kleuren: letters, buffelkop en korenaren geel, omlijsting rood op zwarte achtergrond.
56. Embleem op een uitnodigingskaart van het 101 Technische-dienstbataljon.
Afmeting: 58 mm middellijn. Kleuren: leeuwekop, rand legerkorpsembleem, letters en buitenrand schild goud, kroon, steeksleutel en lauwerkrans zilver, schild rood en blauw, achtergrond zwart.
57. Vignetje van de 41 Geneeskundige Compagnie. Afmetingen: 14 x 25 mm.

HERALDISCHE WAPENSCHILDEN EN EMBLEMEN

met de hand geschilderd
in natuurlijke kleuren
en originele uitvoering

Ook weerbestendige auto-stickers
en emaille insignes en distinctieven
in alle kleuren leverbaar

Verkoop voor
Hooymayers/Vlaardingen
(Holland)

GD. SIMONS

Huis „Park Honingen"
Vijverweg 26 – Postbus 194
Telefoon (010) 15 46 82
ROTTERDAM

CORRESPONDENTEN DER STUDIE-AFDELINGEN

(1) de studie-afdeling,' KRIJGSGESCHIEDENIS, KORPSGESCHIEDENIS K.L.'
o.l.v. E.W. van Popta, Columbusstraat 260, 's-Gravenhage

(3) de studie-afdeling, 'UNIFORMKUNDE'
o.l.v. Dr. F.G. de Wilde, Jan Steenlaan 62, Naarden

(4) de studie-afdeling 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN'
o.l.v. H.G. Meyer, Jonkerstraat 55, Weurt bij Nijmegen

(5) de studie-afdeling 'MILITAIRE EMBLEMEN'
o.l.v. B.C. Cats, Aagje Dekenlaan 87, Bussum en
C. van Ekeris, Tesselschadelaan 147, 's-Gravenhage

(6) de studie-afdeling, 'WAPENS EN MUNITIE' - VACANT

(7) de studie-afdeling 'MILITAIRE MUZIEK'
o.l.v. Mr. R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 's-Gravenhage

(10) de studie-afdeling 'NAPOLEONTICA'
o.l.v. Mr. A. Telders, Kleine Haagse Kade 62, Gorinchem

(11) de studie-afdeling 'TWEEDE WERELDOORLOG'
o.l.v. J.H.M. Berlemon, Paramariobostraat 63, Leiden

(12) de studie-afdeling 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN'
o.l.v. A.J. Weekenstroo, Heerenstraat 9-11, Buren

(16) de studie-afdeling 'MILITAIRE GENEALOGIE'
o.l.v. Ir. Ch.C. van der Vlis, Anna van Burenlaan 59, Haarlem

(17) de studie-afdeling 'MILITAIRE FOLKLORE'
o.l.v. L. Verhoeff, Gevers Deynoetweg 50, Scheveningen

(19) de studie-afdeling 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT'
o.l.v. H.J. Schakelaar, Utrechtseweg 411, De Bilt

(20) de studie-afdeling "KNIL"
o.l.v. W.R. van der Weide, Velperweg 147, Arnhem

INTERESSEGEBIEDEN, WAAR (NOG) GEEN STUDIE-AFDELINGEN VOOR ZIJN OPGERICHT:

(2) 'tradities en ceremonieel'
(8) 'Vestingbouw, kasteelkunde, militaire gebouwen'
(9) 'Koninklijke Marine - geschiedenis, scheepsbouw, varende Marine - '
(13) 'Vaandels'
(14) 'Eerste Wereldoorlog'
(18) 'Militaire voertuigen, tanks'
(21) 'Militaire bibliografie, tijdschriften'

*** De tussen haakjes geplaatste nummers zijn indicaties t.b.v. de ledenlijst.